

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2023

Adéla Ježková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Média o ženách: Reprodukce symbolického násilí

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Adéla Ježková

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Vochocová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne .....

Adéla Ježková

Bibliografický záznam

JEŽKOVÁ, Adéla. *Média o ženách: Reprodukce symbolického násilí*. Praha, 2023. 81 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Lenka Vochocová, Ph.D.

Rozsah práce: 128 265 znaků

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje reprodukci symbolického násilí ve vybraných nejčtenějších médiích v Česku. Jmenovitě se jedná o deníky Blesk, MF Dnes, Lidové noviny, Právo, Aha!, Hospodářské noviny a internetové servery blesk.cz, idnes.cz, lidovky.cz, novinky.cz, ahaonline.cz, hn.cz. Analýza sleduje roky 2020 a 2022. V první části diplomová práce rozebírá stěžejní teoretická východiska, koncepty a myšlenky, o které se práce opírá v analytické části. Hlavním cílem praktické části diplomové práce je nabídnout komplexní typologii symbolického násilí v českém mediálním prostředí. Tedy, zda, a jakými způsoby vybraná česká média udržují genderové nerovnosti a nerovnoměrně distribuují moc ve společnosti prostřednictvím jazyka. Vzhledem ke složitosti konceptu symbolického násilí práce využívá kombinaci obsahové a diskurzivní analýzy. Výstupy předkládají souhrnný přehled o výskytu symbolického násilí ve zvolených médiích.

Klíčová slova

symbolické násilí, genderové stereotypy v médiích, zpravodajství, feministická kritika, feminismus, gender v médiích

Abstract

Diploma thesis analyses the reproduction of symbolic violence in selected Czech media. Namely, the newspapers Blesk, MF Dnes, Lidové noviny, Právo, Aha!, Hospodářské noviny and the internet servers blesk.cz, idnes.cz, lidovky.cz, novinky.cz, ahaonline.cz, hn.cz. In the first part, the thesis analyses the key theoretical background, concepts and ideas that support the analytical part of the thesis. The main aim of the thesis is to offer a comprehensive typology of symbolic violence in the Czech media environment. That is, whether, and in what ways, the mass media perpetuate gender inequalities and unequally distribute power in society through language. Given the complexity of the concept of symbolic violence, the thesis uses a combination of content and discursive analysis. The findings present a comprehensive overview of the occurrence of symbolic violence in the selected media.

Keywords

symbolic violence, gender stereotypes in media, news, feminist criticism, feminism, gender in media

Title

Media about women: the reproduction of symbolic violence

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Lence Vochocové, Ph.D za cenné rady.

Obsah

Úvod	2
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	4
1.1 Genderová binarita	4
1.1.1 Performance genderu	5
1.1.2 Jazyk, gender a společnost	6
1.1.3 Rodová zatíženost češtiny	8
1.1.4 Česká genderová (feministická) lingvistika	9
1.2 PIERRE BOURDIEU: Symbolická moc.....	11
1.2.1 Hegemonie	13
1.3 Symbolické násilí	13
1.3.1 Symbolické násilí v médiích.....	14
1.4 Zobrazování žen v médiích	16
1.4.1 Generické maskulinum	17
1.4.2 Přechylování příjmení.....	19
1.4.3 Genderově podmíněné násilí	21
1.4.4 Male gaze	24
1.4.5 Něžný sexismus.....	25
1.5 Dopady reprodukce symbolického násilí v médiích	26
PRAKTICKÁ ČÁST	28
1.6 Metodologie	28
1.6.1 Výzkumná strategie: CDA.....	29
1.6.2 Výzkumná strategie: OA.....	31
1.6.3 Výzkumný vzorek	33
1.6.4 Výzkumné otázky	34
1.6.5 Výzkumný cíl	35
1.7 Analýza.....	36
OA: Generické maskulinum.....	36
OA: Přechylování.....	42
Případová studie I.: Medializace sexuálního násilí	44
Případová studie II.: Mediální bodyshaming	51
Případová studie III.: Působení žen v politice.....	55
1.8 Výsledná typologie: Koncept ženy v českých médiích	58
1.8.1 Možnosti pro další zkoumání.....	60
Závěrem: Spravedlivý jazyk jako výzva pro novináře*ky	60
Summary.....	62
Citovaná literatura	63
Teze diplomové práce	67
Seznam příloh.....	74

Úvod

„Budeme-li i nadále mluvit stejně, budeme-li k sobě mluvit tak, jak lidé mluvili po staletí, jak nás to naučili, zklameme se navzájem. Znovu.... Slova projdou našimi těly, nad našimi hlavami, zmizí, nechají nás zmizet. Daleko. Nahore.“ (Irigaray, 1980)

Jazyk podává svědectví o době a kultuře, ve které žijeme, o naší socializaci, o našich hodnotách – normách a (mocenských) vztazích. Jazyk uděluje i odebírá moc a zároveň je i mechanismem, prostřednictvím kterého se o moci vyjednává. Reflektuje a zároveň vytváří to, jak vidíme svět. To znamená, že nemůže být neutrální. Diplomová práce se zabývá tím, jakých funkcí ve společenském životě jazyk nabývá v psaných mediálních obsazích. Upozorňuje na to, jak nám jazyk umožňuje porozumět otázkám společenského zájmu. Přesněji řečeno, zkoumat, jak jsou způsoby, jimiž komunikujeme, omezeny strukturami a silami těch společenských institucí, v nichž žijeme a fungujeme. Důraz je kladen především na genderovou vrstvu jazyka, kterou práce dekonstruuje na pozadí teorie symbolického násilí Pierra Bourdieua. Právě tento koncept totiž může být vhodným nástrojem k pochopení mechanismu genderové podřízenosti a nadvlády ve společnosti. Teoretický koncept nám může pomoci pochopit, jakým způsobem může být jazyk využíván k marginalizaci žen, k bagatelizaci jejich zkušeností a upírání jim prostoru. Přestože násilí mnohdy evokuje rány a modřiny, to symbolické je neviditelné – a o to možná nebezpečnější. Monopol na „jedinou správnou“ interpretaci reality mají díky němu ti, kteří disponují největší mocí. Rozhoduje o tom, kdo bude mít ve veřejném prostoru hlas, kdo bude v jaké pozici, jak bude na danou skupinu nahlíženo. Dekonstrucí symbolického násilí lze pochopit, jakým způsobem jazyk utváří obraz světa.

Symbolické násilí je spojeno se strukturami nerovnosti, diskriminace a útlaku, které jsme se rozhodli pomoci násilných symbolů udržet při životě. Vnímám proto jako důležité jej odhalit a porozumět jeho strukturám. Úzus, že jazyk reflektuje a zároveň vytváří to, jak vidíme svět, což zahrnuje předpoklady o genderu a genderových nerovnostech, rozebírá teoretická část této práce. Nejprve jsou představeny základní feministické koncepty, které jsou stěžejní pro pochopení distribuce moci ve společnosti. Jedině tak je možné srozumitelně a komplexně pochopit výsledky analýzy v praktické části práce. Představeny jsou posléze úskalí a předměty zkoumání (nejen české) feministické lingvistiky. Práce ukazuje, že dominantní pozicí muže nad ženou v jazyce se výzkumníci a výzkumnice zabývají již desítky let, stále se ale jedná o relativně malou část lingvistického oboru. Práce nejprve

rozebírá teoretická východiska symbolické moci, násilí a hegemonie. Tyto koncepty jsou totiž pro práci stejně klíčové jako feministická teorie. Druhá část teoretického úvodu popisuje způsoby, které se podílí na utváření „konceptu ženy“ v masmédiích – a také rozebírá, jaký vliv mohou mít na společnost.

Masová média mají stále na utváření světonázoru člověka vliv, byť s příchodem webu 2.0 již oslabený. Kontrolují, jaké události projdou přes gatekeepery, rozhodují, čemu (a komu) bude věnována pozornost a jakým prizmatem na ně bude nahlíženo (McQuail, 2016). Genderové mocenské vztahy se přitom nevyhýbají ani médiím, jsou totiž utvářeny vně žurnalistiky i žurnalistikou samotnou (Ruoho & Torkkola, 2018). Vztahy mezi genderem a užíváním jazyka v nejčtenějších českých médiích na příkladech analyzuje praktická část. Média jsou totiž „oknem“ do společnosti – je-li společnost sexistická, pak budou sexistická i média, i jazyk. Praktická část tudíž ukazuje, jakým způsobem česká média udržují genderové stereotypy a nerovnosti. Výstupem práce je předložení komplexní typologie symbolického násilí v nejčtenějších českých médiích a doporučení, jak se lze z tohoto diskurzu vymanit.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Cílem teoretické části diplomové práce není vysvětlovat základní termíny (např. rozdíl mezi pohlavím a genderem), nicméně vnímám jako důležité popsat stěžejní feministické teoretické koncepty. Diplomová práce se zabývá reprodukcí symbolického násilí, nejprve je ale ovšem důležité popsat struktury, ze kterých právě symbolické násilí plyne. Stěžejními jsou například koncepty genderové binarity, genderové hierarchizace a esencialismu.

1.1 Genderová binarita

Prostřednictvím genderové binarity klasifikuje většina kultur společnost do dvou kategorií – maskulinní (muži) a femininní (ženy). Toto rozdělení implikuje nejrůznější očekávání týkající se například chování, oblékání, emocí či vlastností. Rozmanitost světa se tím tak zjednodušuje pomocí stereotypů – z konceptu genderové binarity plyne například úzus, že určité barvy jsou dívčí, zatímco jiné klučičí. Nebo v případě, že se narodí dívka, na základě binarity předpokládáme, že se v budoucnu bude chovat jako žena, bude vypadat jako žena a budou ji přitahovat muži. Binární model totiž rovněž usuzuje, že gender a sexualita odpovídají „biologickému pohlaví“. Genderová binarita společnost utváří, ale zároveň omezuje a determinuje (Dvorsky & Hughes, 2008). Koncept přináší přesvědčení, že všichni členové jedné nebo druhé kategorie mají určité „esenciální“ vlastnosti, které značí, že *„lidská skupina je přirozená, diskrétní, informativní, historicky a napříč kulturami neměnná a zakotvená v hluboce zakořeněných, biologických faktorech“* (Skewes, Fine, & Haslam, 2018, str. 1). Rozdíly mezi pohlavími jsou kategoricky a deterministicky připisovány fixním biologickým faktorům, a tak vznikají genderové stereotypy. Tedy například, že muži jsou agresivní a vyrovnaní, zatímco ženy jsou pasivní a emocionální.

Podle feministických teorií ovšem slovo „binarita“ implikuje dva hranicí oddělené celky, které – přestože jsou v podstatě svými opaky –, jsou rovnocenně rozdílné. Tedy, že mají ve společnosti stejné postavení navzdory svým odlišnostem. Tak tomu ale podle feministických teoretiků a teoretiček není, jelikož společnost je podřízena „genderové hierarchizaci“, tedy fenoménu, kdy jedna skupina dominuje té druhé (Saguy, Reifen-Tagar, & Joel, 2021). K nejčastěji zmiňovaným příkladům této dominance patří například rozdíl v platovém ohodnocení žen a mužů (gender pay gap), nedostatečné zastoupení žen na vedoucích postech, nerovnoměrné rozdělení péče, genderově podmíněné násilí, sexismus – nebo právě symbolické násilí, o kterém pojednávají následující kapitoly. Neměli bychom se

ale uchylovat k „simplifikaci patriarchátu“, tak jak na to upozorňuje Šmausová (2002). Ani tato hierarchizace totiž není jednoznačná. Není tomu totiž tak, že by všichni muži měli nadvládu nad všemi ženami. Na reprodukci patriarchálního systému se podílí téměř všichni, někteří vědomě a záměrně, jiní bezděčně.

1.1.1 Performance genderu

Vymezení se proti esencialismu tvoří jeden z hlavních bodů v soudobém feminizmu.¹ Tento proud se staví proti prizmatu, že existují nějaké společné znaky, které jsou společné všem ženám (a všem mužům), a které je sjednocují jako jednu homogenní skupinu. Přestože esencialismus² mohl být klíčovým prvkem v boji za rovná práva žen a mužů v 70. a 80. letech 20. století – vzpomeňme například „The Second Sex“ Simone de Beauvoir –, dnes již bývá vnímán jako překonaný (Stone, 2004). Problematické je především přílišné zobecňování, stereotypizace a z toho vyplývající diskriminace či sexismus. Esencialismus rovněž vylučuje všechny, kteří nespádají do rigidních kategorií jednoho nebo druhého pohlaví (např. trans, intersex či nebinární osoby).

Jak popisuje Gerlinda Šmausová (2002), dělení na muže a ženy sice splňuje pořádkovou funkci, v teorii se ovšem jedná o hrubé zjednodušení (Šmausová operuje s termínem *misplaced concreteness*). Žádná ženská a mužská identita – žádný „ontický, substanciální gender“ – podle ní neexistuje. Společnost nefunguje tak, že by ženy plnily pouze „ženské“ role a muži zase pouze ty „mužské“. Existence dvou pohlaví je bezesporu nutným předpokladem fungování a zachování současné společnosti, život jednotlivců ale nedeterminuje. Je dána „shora“, někým třetím – „nadřazeným“, který rozhoduje o existenci a reprodukci tohoto binárního rozdělení (Šmausová, 2002, stránky 15-16). Muži a ženy ale nemají protikladné vlastnosti, spíše si vybírají ze zásobníku vlastností, dosud chápaných jako genderových, podle potřeby a libosti takové, které se jim líbí, a sestavují si sami tzv. androgynní identitu, jak o „genderové nejednoznačnosti“ hovoří Élisabeth Badinter (2005). Podobný důraz lze nalézt i v práci Judith Butler, která operuje s tzv. „genderovou performancí“. Lidé podle Butler (1990) konstruují gender tím, že ho předvádějí – „performují“. Nasadí si buď růžovou, nebo modrou masku, podle toho, jakou jim společnost přisoudí. To z genderu dělá sociální roli. Biologická diferenciacce žen a mužů tak nemá

---

¹ Počátky anti-esencialismu lze spatřovat ve třetí vlně feminizmu.

² Myšlenkový směr esencialismus je založený na tvrzení, že ženy se od mužů zásadně liší – důležité ale na esencialismu je to, že tohle tvrzení zakládá na odlišné biologické podstatě těl (biologický esencialismus).

biologickou, ale společenskou funkci.

Jedná se o tzv. „genderové univerzum“ (Harding, 1986), v němž jsou genderované vztahy uchyceny ve třech vzájemně propojených rovinách. Jedná se o rovinu symbolickou, kdy „západní“ společnosti mají tendenci popisovat svět prostřednictvím pojmových dvojic, z nichž byla jedna část přiřazena k mužství a druhá k ženství. Přičemž ty z vlastností, které byly označeny za mužské, se zároveň pojí s vyšší sociální hodnotou (například silný vs. slabý, aktivní vs. pasivní). Genderový symbolismus se tedy projevuje v abstraktní rovině jazyka, kultury, hodnot, významů, společenských institucí – které jsou přiřazovány k jednomu, nebo druhému genderu. Druhou rovinou je dělba práce, která souvisí s tím, jak se bude jedinec realizovat, rozvíjet, a jak bude také odměňován. Třetí je rovina individuálních identit – gender je v rovině společenské normy binární a asymetrický.

Toto všechno by se dalo shrnout do teorie „genderových čoček“ Sandry Bem (1993). Západní kultury dle autorky vidí svět třemi čočkami – tou první je androcentrismus (nadřazenost mužů a vnímání mužského jako standardu), druhou genderová polarizace (protikladnost žen a mužů) a třetí biologický esencialismus (implikace biologické danosti a neměnnosti stavu a jeho legitimizace). Z tohoto patriarchálního nastavení logicky plyne patriarchální, symbolická nadvláda.

1.1.2 Jazyk, gender a společnost

Na fakt, že je jazyk mocenským nástrojem, upozornil již v roce 1492 španělský jazykovědec Antonio de Nebrija, který vydal úplně první mluvnici španělštiny. V publikaci uvedl, že jazyk je vždy partnerem říše, tedy, že dopomáhá k udržování moci, statusu quo (Jiroutová Kynčlová, 2019, str. 164). Partnerem „říše“ je jazyk dodnes – aktuálně té patriarchální.

Analýza genderu a jeho vlivu na lidské chování a společnost v celé její šíři dnes představuje jednu z hlavních výzev (nejen) pro humanitní obory. Lingvistika se v této oblasti nicméně rozvíjela a stále rozvíjí poměrně pomalu. Podle americké jazykovědkyně Sally McConnell-Ginet (2013, str. 75) za tím stojí fakt, že většina prvotních podnětů ke zkoumání genderu v jazyce vycházela z feministických zájmů o pochopení mechanismů, které vytvářejí a udržují mužskou dominanci – nikoli ze zájmu o jazyk jako takový. Pro lingvistky a lingvisty to tak z profesního hlediska nemuselo být dostatečně zajímavé. Brzy se ovšem ukázalo, že propojení genderových otázek s těmi lingvistickými „dává smysl“. Genderový výzkum jazyka se nejdříve zaměřoval na odlišnosti mezi „mužskou“ a „ženskou“ komunikací, například na odlišnosti ve slovní zásobě. Ovšem spolu s narovnáváním

genderových nerovností (např. tehdy, kdy ženy začaly vstupovat do dříve ryze mužských profesí, jejich životní náplň se již neodehrávala pouze v domácnosti a muži přestali být výhradními živiteli rodin) se i tato praxe začala posouvat. Genderové analýzy jazyka se místo toho začaly zaměřovat na to, jak jsou ženy a muži prostřednictvím jazyka konstruováni. Jak například připomíná Čmejrková (1998, str. 266), jazyk nejen, že odráží skutečnost, on ji dokonce konstruuje. To značí, že pozice žen ve společnosti souvisí – nebo dokonce závisí – na jejich pozici v jazyce.

V akademické obci přestal být relevantní názor, že jazyk používáme určitým způsobem kvůli tomu, kým jsme, a místo něj začal být relevantní názor, že to, kým jsme, je částečně konstruováno jazykem. Jako příklad lze uvést, že pod slovním spojením „holčičí barva“ si většina lidí představí růžovou či červenou. Novější a komplexnější přístupy se obracejí k úloze diskurzu, který chápe jazyk jako sociální praxi. Chceme-li tak pochopit roli, kterou jazyk hraje ve společnosti při vytváření a udržování jakýchkoli sociálních vztahů, včetně vztahů mezi pohlavími, musíme se podívat mimo jazyk samotný, tedy na širší sociální procesy (Litosseliti, 2006, stránky 2-10). Tudíž i na ty mocenské.

Stejně jako všechny struktury společnosti, i užívání jazyka podléhá hierarchizaci. Jak ve své práci upozorňuje Norman Fairclough (1989), jinak spolu hovoří lékař a pacient či policista a vyslýchaný. Takové mocenské nerovnosti „nám dávají smysl“ – lékař ví, co je pro pacienta to nejlepší, a policista je vůči vyslýchanému v autoritativní pozici. Kontrolu nad jazykem mají ti, kteří mají „navrch“, jazyk je příznačným svědectvím o rozdělení moci ve společnosti. Jazyk je nástrojem zobrazování a utváření lidského pohledu na svět. Moc a možnost vstupovat do diskurzů (a diskuzí) není rovnoměrně rozdělena mezi mluvčí, ale je předmětem vyjednávání (Valdrová, 2018, stránky 32-33). S podobnou mocenskou hierarchií se v oblasti lingvistiky setkáváme i v genderové rovině – sem patří například chybějící nebo nepoužívané rodové protějšky u názvů některých osob (např. génius), generické maskulinum či „genderově příznakové zacházení se jmény, zdrobnělinami, metaforami, vespolnými substantivy či parafrázemi názvu osob“ (Valdrová, 2018, str. 18). Přestože by se mohlo zdát, že řada genderovaných (rodově zatížených) jazykových prostředků funguje na principu neutrality, nemusí tomu tak být. Generické maskulinum sice funguje bezpříznakově, v praxi jej ale ovlivňuje celá řada mimojazykových faktorů. V konkrétních kontextech totiž dochází ke zvýznamňování daného genderu – čím prestižnější pozice, tím spíše bude její název asociován s muži (např. poslanec, politik, ředitel) (Valdrová, 2012, str. 119). Jedná se

o fenomén, o kterém detailněji hovoří další kapitoly.

Tato hierarchie je živena a reprodukována „*souborem implicitních a explicitních pravidel týkajících se genderových vztahů*“, jež Valdřová (2012) nazývá tzv. „genderovou smlouvou“. Právě tato pravidla ženám a mužům připisují různé hodnoty, práce, vlastnosti, kvality i slabiny. Kvůli této dohodě bychom například ženě přiřkli vlastnosti jako pečující, laskavá, emotivní – a muži vlastnosti jako racionální, ochránářský, „nad věcí“. Naturalizací a legitimizací těchto genderových stereotypů dáváme vzniknout sexistickému (potažmo též androcentrickému) jazyku.

1.1.3 Rodová zatíženost češtiny

O dominantní pozici muže nad ženou v evropských jazycích psal již v roce 1946 P. Eisner: „*V evropských jazycích je odedávna nastolena nadvláda muže nad ženou. Latinský homo je člověk, ale i muž: již tato podvojnost významu říká všechno. Stejně jazyky románské: l'homme, l'uomo, el hombre, portugalské homem. (...) Anglické slovo pro ženu je pouhou odvozeninou slova pro muže – man: woman. Řekne-li Němka: So etwas tut man doch nicht, a míní-li sebe, říká něco, co jí vlastně nepřislouží; vždyť původní smysl její věty byl: něco takového muž neudělá.*“ (Eisner, 1946, str. 438) Čeština je podle něj k ženám trošku vlídnější, jelikož rozrůžnila slova „muž“ a „člověk“. Tato vlídnost ale dle jeho slov neznačí rovnoprávnost, pohlavní diskriminace je v češtině totiž zřejmá. Eisner doslova píše: „*O zatrolenou indoevropskou hierarchii pohlaví je postaráno i v češtině.*“ (ibid, str. 440) Kromě chybějících slov ženského rodu či generického maskulina autor zmiňuje také koncovku –a, která může například zabarvovat mužskou bytost pejorativně nebo alespoň humoristicky (např. kokta, bambula, blepta, ohava). Nebo – na rok 1946 možná překvapivě –, Eisner vtípně glosuje přechylování: „*Povšiml si té věci Neruda a vykreslil ve fejetonu Za padesát let (1872) hrůzostrašnou Prahu, ve které by ty vlastnické vztahy pohlavní byly obráceny naruby, a to tak, že by firemní štíty v Ovocné ulici (dnešní 28. října) zněly Antonín Procházčín, putzmacher; František Proščin, modista; Josef Laudin (...). To vám připadá fantasmagorií; ale všímavý Neruda cítil, že fantasmagorií je vlastně i náš životní normál – že totiž žena, pokud by šlo o její příjmení, nikdy, ani na vteřinu od kolébky do hrobu, není prostě svá, pro sebe a za sebe, nýbrž vždy je něčí, vždy je – ová.*“ (str. 456) Podobný experiment v literatuře popisuje také Valdřová (2018). Odkazuje na Dcery Egálie, román Gerd Brantenberg, který líčí svět prostřednictvím ženského jazyka. Nejedná se o všem

o jazyk, ve kterém se mohou ženy definovat jen jako lidé, ale jako samostatné osobnosti. V románu je normou žena a muž odchylkou – odchylkou od „ženství“ (Valdrová, 2018, stránky 40-50).

Pro svou „pohlavní zatíženost“ hodnotí Eisner češtinu jako jazyk erotický: „ze tří hlavních jazykových větví v Evropě jsou jazyky slovanské a s nimi čeština z pouhého titulu faktů mluvnických (tvarosloví a skladba) nadány největším imanentním fluidem erotickým“ (ibid, str. 453). Do češtiny se dle něj vepsal konkrétní model uvažování o světě – model patriarchální. „Skoro až exhibicionismus pohlavnosti“ češtiny autor vtipně dokládá například větou: „Než jsem přišla, byla jsem celá utrmácená.“ Mluvčí hned čtyřikrát (přišla, byla, celá, utrmácená) během jedné výpovědi upozorňuje na své pohlaví. Erotizace jazyka českého je pak zřejmá i v pravopise, a sice v koncovkách i – y. Eisner se v tomto ohledu podivuje nad tím, že čeština koncovkou – y dává na roveň ženy například s krámy, škopky či klacky. Mužská nadvláda se přitom projevuje i tím, že muž má vždy navrch co se týče podmětu a přísudku. Pokud jede stejným vozem jakýsi Pepa Žandourek a Její Veličenstvo královna anglická a císařovna indická, neznámý Pepa bude mít v koncovce vždy přednost (Eisner, 1946, stránky 458-459).

Rodovou zatíženost češtiny připomíná i Čmejrková (1998, str. 265): „*Pronese-li totéž slovo muž, či žena, nezní to stejně, a užije-li se totéž slovo jednou o muži a podruhé o ženě, může to znamenat různé věci. Řekne-li se o muži, že je profesionál, znamená to něco jiného, než když se o ženě řekne, že je profesionál.*“ Tato „zatrolená hierarchie pohlaví“ v jazyce dokládá, že jazyk je mocným nástrojem. Říká, kdo bude přítomen – kdo pouze „zahrnut“, kdo je nadřazen a kdo podřízen(á). Utváří naše vnímání, to, jak vidíme svět. Jazyk určuje i něco tak „vzdáleného“, jako je sexualita. Pod heslem „promiskuitní muž“ najdeme ve slovnících synonyma jako proutník, nevěrník, svůdník, donchuán, zálezník, sukničkář. Jedná se o slova, která nemají vyloženě negativní konotaci, spíše „pábitelský“ nádech. Promiskuitní ženy ale čeština nazývá odpudivě – děvka, coura, běhna, štetka, kurva. Není to přitom tak, že čeština by byla ze své podstaty sexistická. Sexistická je podle feministické lingvistiky společnost, které jazyk slouží (Ježková, 2022).

1.1.4 Česká genderová (feministická) lingvistika

Jedny z úplně prvních textů reflektující zahraniční feministickou lingvistiku v českém

prostředí publikovaly S. Čmejková (1995) a J. Hoffmannová (1995). Jak ale popisuje v publikaci *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuální identit* lingvistka Jana Valdřová (2018), genderová analýza jazyka byla v českém prostředí po dlouhou dobu vnímána jako záležitost cizích jazyků, zejména angličtiny a němčiny. Slovanské jazyky z ní měly být pro svou strukturu a stavbu vyloučeny. Zmíněné autorky zároveň feministické snahy podle Valdřové bagatelizují a ironizují – feminismus nechápou jako snahu za rovnoprávnost, nýbrž jako boj proti mužům. Za tím může být i fakt, že českou společnost minul feministický (pro-ženský) diskurz, který by mohl vnést kritický pohled na zobrazování žen v médiích. Valdřová byla jednou z prvních lingvistek zabývajících se (i) českým jazykem, které začaly sexismy v češtině kritizovat. Označuje je za „*krádež jazyka, která je součástí symbolického násilí páchaného na ženách*“ (Valdřová, 2018, stránky 16-17).

„Symboličtější“ zrovnoprávnění českých žen a mužů v jazyce lze spatřovat už před rokem 1989. Jak popisuje Dokulil (1951), socialistický řád vyjmul ženu z domácnosti a učinil z ní „*spolubojovníci v zápase o lepší zítřek nás všech*“. Tehdy ale nešlo o feminismus, nýbrž spíše o zvýšení procentuální zaměstnanosti žen. Počátek snah o revizi patriarchálního modelu jazyka, jak o něm psal Eisner (1946), je v Česku výrazněji patrný na konci devadesátých let. Kromě upozorňování na sexismus a genderové stereotypy v jazyce dochází ke vzniku ženských „variant“ pro (do té doby spíše mužská) nejrůznější povolání. Čeština tak získává chirurgyně či socioložky (Čmejková, 1998, str. 266). Děje se tak v době, kdy u nás mimo jiné vzniká vysokoškolský obor genderová studia. Debata o sexismu a genderových stereotypch v češtině se pak ve větší míře začala otevírat až po roce 2000 – přičemž jako „styčný bod“ Valdřová (2018) připomíná například výrok tehdejšího prezidentského kandidáta Miloše Zemana o znásilňování žen a právu první noci.³ Zemanův sexistický výrok tehdy přesáhl i „feministické“ kruhy a alespoň pootevřel dveře debatě, proč by bylo zřejmě vhodné se podobným sexismům vyhýbat.

Generické maskulinum, přechylování cizích ženských příjmení, sexismus, stereotypy jsou v jazyce přítomny neustále, byť už ne v takové míře jako tomu bylo v 90. letech minulého století. Studium těchto jazykových prostředků (zejména generického maskulina) probíhají v Česku ve srovnání s jinými demokratickými zeměmi pomalu. Starší

---

³ „*Knížata měla právo první noci a díky tomu zdegenerovala, protože své nevolnice nemuseli znásilňovat, nemuseli tedy vydávat energii na toto znásilňování. Zatímco my zemaní jsme si svého práva, nejenom v sexuální oblasti, vždycky toto právo museli těžce vybojovat, a proto jsme nezdegenerovali.*“ (ČTK, 22. ledna 2013)

badatelé a badatelky nemají zájem se genderovými otázkami v jazyce zabývat a feministická témata stále u většinové společnosti (laické i odborné) budí odpor (Kolek & Valdřová, 2020, str. 47). K samotné feministické lingvistice se negativně staví i někteří lingvisté a lingvistky. Odmítavé reakce vzbudila například příručka *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*, kterou připravila Valdřová s autorským týmem v roce 2010 pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (Jiroutová Kynčlová, 2019, str. 165).

Feministické křídlo české lingvistiky ale i ze své znevýhodněné pozice neustále vybízí k používání genderově citlivého jazyka a poskytuje detailní návody, jak na něj. Odborníci a odbornice například radí: používat ženský rod u podstatných jmen, které jím disponují (studentka); používat ženský i mužský rodu (studenti a studentky); používat lomítka (student/ka) nebo hvězdičku (student*ka); používat slovesná přídavná jména (studující); používat pomnožná slova (studenstvo) (Kolek & Valdřová, 2020, stránky 46-47). Přičemž poslední dvě zmíněné možnosti jsou pravděpodobně nejvíce inkluzivní, jelikož se vyhýbají genderové binaritě.⁴

1.2 PIERRE BOURDIEU: Symbolická moc

Diplomová práce čerpá z teorií francouzského sociologa a antropologa Pierre Bourdieua. Ve vztahu jedince ke společnosti hovoří o strukturách strukturujících, které vedou a omezují jednání člověka, a strukturách strukturovaných, těmi mohou být výše popsané genderované struktury, které reprodukují samotní aktéři. Své teorie Bourdieu staví na sociálních diferencích, kam patří mimo jiné ekonomický a kulturní kapitál a habitus (tedy soubor dispozic, prostřednictvím kterých se jedinec vztahuje k okolnímu světu). Bourdieu vnímal vztahy komunikace ve své ryzí podstatě mimo jiné jako vztahy symbolické moci, v nichž se projevují mocenské struktury mezi mluvčími (Burawoy, 2019). Každý řečový akt a každé jednání je podle něj „*konjunkcí, setkáním nezávislých kauzálních řad*“ (Bourdieu, 1991, str. 37). Tu konstruuje dispozice jazykového habitu – tedy určitých sklonů k mluvení, chování, užívání konkrétních jazykových prostředků –, a samotná schopnost mluvit – tedy schopnost rozeznat gramatickou správnost jazykových prostředků a schopnost je adekvátně užít ve vhodnou dobu (Bourdieu, 1991, stránky 37-39)

---

⁴ Binaritě se vyhýbá i *, jelikož (na rozdíl od lomítka) odkazuje k celému spektru identit. Nicméně v laické společnosti je o této grafické značce v jazyce jistě nižší povědomí.

Symbolická moc existuje na základě tiché společenské smlouvy: „*Symbolická moc je tou neviditelnou mocí, která může být vykonávána pouze za spoluúčasti těch, kteří nechtějí vědět, že jí podléhají, nebo dokonce že oni sami ji vykonávají.*“ (Bourdieu, 1991, stránky 163-164). Symbolické struktury komunikace totiž mohou uplatňovat symbolickou moc jen proto, že jí samy podléhají. Zjednodušeně řečeno, společnost je tvořena hierarchickým celkem vládnoucích a ovládaných (*dominant and dominated*). Vládnoucí nastolují dominantní sociální řád a ovládaní nemají jinou možnost, než jej reprodukovat, podílet se na něm. Jedna „třída“ (třída, rasa, pohlaví) ovládá tu druhou a tím definuje, jak bude společnost vypadat. Ovládaní přitom mnohdy ani neví, že může existovat jiná forma sociálního řádu – že jej lze změnit, že mohou vládnoucím odporovat. Jedná se o tzv. „domestikaci ovládaných“, kdy si ovládaní zvnitřňují symbolické násilí, kterému jsou vystaveni (Bourdieu, 1991, str. 167). Funguje to na stejném principu jako internalizovaná misogynie u žen. Naše myšlení je ovlivněno společností, ve které žijeme – tudíž stejně, jako si můžeme osvojit misogynní myšlenky a hodnoty v patriarchální společnosti, osvojíme si ideje a zájmy ovládaných. Byť mnohdy nevědomky a nechtěně. Vládnoucí aplikují na vztahy nadvlády kategorie vytvořené z pohledu dominantního, čímž je činí přirozenými. Každá symbolická nadvláda totiž vyžaduje součinnost těch, kteří jí podléhají. Uznání legitimacy oficiálního jazyka „*je vepsáno ve sklonech a dispozicích, jež jsou obyvatelstvu vštěpovány mimoděk během dlouhého a pozvolného procesu osvojování*“ (Bourdieu, 2014, str. 27). To může podle Bourdieua (1998, stránky 22-24) vést k určitému systematickému sebepodceňování, ba dokonce sebeponižování, či alespoň k lpění na ponižujícím obrazu ovládaných.

Pro tuto diplomovou práci je stěžejní rovina utváření genderu, kterou Bourdieu verbalizuje například v *Nadvládě mužů* (1998). Právě genderová dimenze habitu je totiž primárně důsledkem zvnitřnění symbolických konstrukcí biologického těla a androcentrického symbolického řádu, který zmiňují předchozí kapitoly. V jedné ze svých nejznámějších publikací *Nadvláda mužů (La domination masculine)* Bourdieu na příkladu kabylské společnosti vysvětluje, že i na vztah mezi mužem a ženou (včetně vztahu sexuálního) lze nahlížet jako na vztah nadvlády. Je totiž konstruován „*základním principem rozdělení mezi aktivním mužem a pasivní ženou*“. Přičemž tento princip vyjadřuje mužskou touhu po vlastnictví a erotizované nadvládě a ženskou touhu po maskulinní nadvládě a erotizované podřízenosti (Bourdieu, 1998, stránky 21-22). Jsou to právě tělesnost a sexualita, na kterých nadvlády – a vlastně celá teorie symbolického násilí–, stojí. Jsou totiž konstruovány schémata androcentrického světového názoru, který nás uvnitř patriarchální

společnosti obklopuje ze všech stran.

1.2.1 Hegemonie

Někteří teoretici míní, že při koncipování teorie symbolického násilí Bourdieu částečně vycházel z teorie hegemonie italského marxistického filosofa Antonia Gramsciho. Jedná se ovšem pravděpodobně pouze o domněnky, Bourdieu totiž teorie Gramsciho záměrně opomíjel a ve svých pracích k nim neodkazoval. Měl totiž „alergii na marxismus“ (Burawoy, 2019, str. 60). Jelikož je ale spojování těchto dvou teorií poměrně časté, vnímám jeho zmínění jako důležité.

Gramsciho koncept vycházel z vlivu, který má dominantní skupina nad celou společností. Tvrdil přitom, že tento vliv není založen pouze na fyzické síle, ale také na schopnosti formovat a ovlivňovat myšlenky a hodnoty celé společnosti – a tím se tak jevit jako legitimní a přirozený. Hegemonii definoval jako „*kombinaci síly a souhlasu, které se vzájemně vyvažují, aniž by síla převažovala nad souhlasem. Ve skutečnosti je vždy snaha zajistit, aby se síla jevila jako založená na souhlasu většiny*“ (Gramsci, 1971, str. 80). Zdůrazňoval zároveň, že hegemonie není nikdy pevně zaručena, nýbrž musí být neustále získávána a posilována (English & Rubenstein, 2022, stránky 439-444). Právě myšlenka souhlasu, vědomé a dobrovolné účasti ovládaných na jejich nadvládě, je tím, co oba teoretické koncepty odlišuje. Symbolická moc (nadvláda) totiž nepotřebuje souhlas ani legitimizaci, je založena spíše na internalizaci, která je lidmi přijímána bezděčně (Burawoy, 2019, stránky 68-69).

1.3 Symbolické násilí

Koncept symbolického násilí ve své nejryzejší podobě znamená jediné: boj o interpretaci světa. Jádrem je myšlenka, že za legitimní, objektivní a pravdivé mohou být uznány jen ty interpretace reality, které prosazují jedinci s největší symbolickou mocí (Bourdieu, 1998). Symbolické násilí tak skrytě naturalizuje a legitimizuje systém nadvlády, udržuje status quo, prostřednictvím symbolů – jazyka. Tak teoretický koncept vnímá například i Slavoj Žižek (2008), který v publikaci *Violence: six sideways reflections* porovnává násilí subjektivní, objektivní a symbolické. Symbolické násilí je dle něj zakotveno ve struktuře jazyka.

Symbolické násilí není prováděno fyzicky a nevznikají z něj modřiny – spíše prostřednictvím sociálních interakcí, vztahů a symbolů vytváří, formuje a udržuje atmosféru

ve společnosti. Může se jednat o subtilní gesta, výroky, předsudky, které mohou být běžnou součástí našich životů bez toho, aniž bychom si to uvědomovali. Symbolické násilí proto může být stejně nebezpečné jako to fyzické, jelikož vede k reprodukci nerovností a dominanci jedné skupiny nad druhou. Symbolické násilí se týká rovněž sociálních struktur, které ovlivňují jednání jednotlivců a jejich vztahy v rámci společnosti. Jak již bylo zmíněno výše, symbolické násilí totiž nereprodukuje pouze vládnoucí, ale i ovládaní (v genderovém kontextu symbolického násilí pak spíše *vládnoucí a ovládané*).

Jako jeden z nejpřímějších příkladů symbolického násilí vnímají feminističtí teoretici a teoretičky patriarchální uspořádání společnosti, které společnost bezděčně přijímá. Prostřednictvím symbolického násilí je ve společnosti upevňován nejen sexismus, ale i samotné genderové role a jejich zvnitřnění. „*Symbolické násilí se ustavuje skrze přilnutí, které ovládaná nemůže dominantovi (a tedy nadvládě) nepřiznat, když k utváření svého myšlení o něm a o sobě samé, respektive svého myšlení o svém vztahu k němu, má k dispozici pouze kognitivní nástroje, které s ním sdílí a které, protože nejsou ničím jiným než ztělesněnou formou vztahu nadvlády, způsobují, že se tento vztah jeví jako přirozený,*“ popisuje Bourdieu (1998, str. 35). Toto zvnitřnění se projevuje například tak, že o sobě ženy mnohdy přemýšlí (ve vztahu k mužům) jako o méně chytrých, schopných či úspěšných. Výsledkem internalizace symbolického násilí může být u tzv. „confidence gap“, tedy fenomén, podle kterého jsou ženy méně sebevědomé než muži (Kay & Shipman, 2014).

Jedná se přitom o „začarovaný kruh“ – původ násilí na ženách lze hledat v symbolických a materiálních strukturách, které jsou základem patriarchátu. A patriarchát udržují symbolické a materiální struktury. Například stereotypní zobrazování žen v médiích, o kterém tato práce pojednává, se tak díky této naturalizaci může jevit jako struktury, které nejsou násilím. Objevují se totiž jako součást přirozeného řádu věcí mimo lidskou kontrolu (Fernández, Bedía, & Cerdá, 2016, stránky 820-822).

1.3.1 Symbolické násilí v médiích

Se symbolickým násilím se můžeme setkat takřka ve všech typech mediálních obsahů, na což upozornila například analýza NESEHNUTÍ z roku 2016 (Havlíková & Možíšová, 2016). Objevuje se i v médiích, které většinová společnost označuje za „seriózní“. Taková média mohou symbolické násilí reprodukovat méně implicitně, a o to možná nebezpečněji.

V mediálních výstupech se symbolické násilí nejčastěji projevuje zvolenými jazykovými prostředky, zvolenými mluvčími (kdo říká co) či citově zabarvenými titulky

a fotografiemi. Konkrétněji pak bagatelizací sexuálního násilí, viktimizací, sexismem, genderovými stereotypy, neúměrným zdůrazňováním „tradiční“ role žen, sexualizací. V českém prostředí například lingvistka Valdřová (2001b) analyzovala tisíc novinových titulků nejčtenějších českých deníků. Ve studii dokládá nadužívání tzv. nepříznakového maskulina, které „*nevhodně konzervuje obraz muže v roli výlučného tvůrce hodnot na úkor ženského společenského přínosu*“. Kromě samotné kritiky Valdřová rovněž navrhl alternativy genderově spravedlivého jazyka. Například titulek: „*Platy zdravotníků zvedlo vyjednávání*“ lze podle ní alternovat na: „*Platy ve zdravotnictví zvedlo vyjednávání*“.

V médiích se ale na denní bázi setkáme kromě stereotypizace a shazování i se zneviditelňováním žen. To nastává, když média dávají neúměrně více prostoru mužským mluvčím. Ženské mluvčí („zdroje“) jsou pak z valné většiny v pozicích obětí či něčích manželek. Ale relevantní expertky, odbornice, profesionálky chybí. Situaci George Gerbner (1972) označuje pojmem „symbolické vyhlazení“ (*symbolic annihilation*), kdy jsou marginalizované skupiny lidí v médiích podreprezentovány či zcela ignorovány, což může přispívat k jejich sociálnímu znevýhodnění. Na Gerbnera o šest let později navazuje Gaye Tuchman, která teorii nízkého zastoupení určitých skupin rozšiřuje o „zostuzování“ a „trivializaci“. Tuchman argumentuje, že „ačkoli ženy tvoří 51 % populace a výrazně přes 40 % pracovní síly“, v médiích nejsou dostatečně reprezentovány. A ty, které reprezentovány jsou, jsou podle ní zostuzovány. „*Ostatní jsou banalizovány: jsou symbolizovány jako dětské ozdoby, které je třeba chránit, nebo jsou odkázány do ochranného kruhu domova. Celkově jsou vystaveny symbolickému vyhlazení*“ (Tuchman, 1981, stránky 169-170). Situace nyní se ale od sedmdesátých let, kdy Gerbner a Tuchman konstruují své teorie, tolik neliší. Jak ukazují zprávy Global Media Monitoring Project (GMMP), muži jsou oproti ženám stále mnohem častěji v roli zdroje – experta, odborníka, profesionála. Ženy se stále nejméně často objevují v politických zprávách v tradičních zpravodajských médiích. Situace se mění velmi pomalu, mezi lety 1995 a 2015 došlo v oblasti viditelnosti žen v tradičním zpravodajství k nárůstu o 7 %, v evropském kontextu pak o 9 %. Ve zpravodajských výstupech vycházejících po celém světě tak na jednu ženu připadají přibližně tři mužští aktéři (Vandenberghe, 2019, str. 5). Nejen, že jsou ženy ve zpravodajství zastoupeny v menší míře, ale jsou rovněž zobrazovány jinak než muži.

1.4 Zobrazování žen v médiích

„Genderový diskurz se v té podobě, v jaké jej denně zažíváme, nabízí jako jeden z nejlacinějších prostředků komerčního úspěchu textů; nepřekvapí, že „tradičně“ pojatá dělba rolí a sexualita nalézají uplatnění napříč médii.“ (Valdrová, 2018, str. 17)

Způsoby, jakými jsou ženy běžně zobrazovány v masmédiích, byly v posledních zhruba třech dekádách předmětem mnoha feministických výzkumů. Symbolické násilí v médiích ovšem může být obtížné definovatelné, jelikož se objevuje v celé řadě „normalizovaných“ podob, a může tak být snadno přehlédnuto. To z něj činí „neproniknutelný, zákeřný a neviditelný“ mechanismus nadvlády, který se uplatňuje nad jednotlivci prostřednictvím sociálních návyků, všedních procesů a praktik každodenního života (Thapar-Björkert, Samelius, & Sanghera, 2016, stránky 148-149). Abychom byli schopni vypořádat symbolické násilí v médiích, musíme tak disponovat určitým vzdělanostním kapitálem. Ovšem slovy Arundhati Roy (2017, str. 39): *„Potíž je v tom, že jakmile to jednou uvidíte, už to nemůžete nevidět. A když už to jednou vidíte, mlčet a nic neříkat se stává stejně politickým činem jako mluvit nahlas. Není v tom žádná nevinnost. Tak či onak, jste zodpovědní.“* Nevidět symbolické násilí v médiích se posléze stává nemožným, mnohdy totiž stačí pouze otevřít noviny, zpravodajské portály nebo zapnout televizi.

Výše bylo popsáno, že ženy jsou mnohdy v médiích neviditelné – což z mužů činí „standard“ a z žen „odchylku“.⁵ Celá řada studií od 90. let minulého století (např. Basow, 1992 nebo již zmíněný monitoring GMMP) opakuje zjištění, že v hlavním vysílacím čase televizního vysílání se objevuje až třikrát více mužů než žen. Kritice absence žen expertek ve vysílání v českém prostředí dlouhodobě čelí například i Česká televize, naposledy tomu tak bylo při volebním vysílání k prezidentským volbám v roce 2023. Americká socioložka Gaye Tuchman (1978, str. 43) napsala: *„Masmédia pracují se symboly a jejich symbolická reprezentace, zdá se, není aktuální.“* Její tvrzení je platné i dnes, po 45 letech.

Pokud už jsou ženy v mediálním obsahu viditelné, způsob jejich reprezentace často odráží předsudky a domněnky těch, kteří určují mediální (a tedy i veřejnou) agendu. Nebo – pokud už jsou viditelné, nejsou viditelné všechny (Gallagher, 2015, str. 23). Jak upozorňuje Valdrová (2001a), na ženy česká média pohlížejí patriarchalisticky, tedy v rovině psychické i ekonomické závislosti na mužích: *„Ženské mediální rolové spektrum zná ženu-matku,*

---

⁵ A takto bychom mohli pokračovat donekonečna – bílé ženy jsou vidět více než příslušníci etnických menšin; jedna etnická menšina je vidět více než jiná apod.

milenku, manželku, pečovatelku, spotřebitelku“ (ibid, str. 186). Problematické je mnohdy i zobrazování vztahů mezi muži a ženami, kdy média zdůrazňují tradiční role a normalizují násilí na ženách, o čemž pojednává následující kapitola.

Pro názornou ukázkou symbolického násilí v českých médiích (před samotnou praktickou částí diplomové práce) mi posloužila i jen homepage vyhledávače Seznam.cz, konkrétně pak sekce bulvárního deníku Super.cz. Čtenáři a čtenářky se zde setkají hned s několika titulky, které by bez pochyby šly označit za symbolické násilí: *To se moc nepovedlo: Krásná Maya Jama si udělala z výstřihu ‚psí ouška‘; Po rozchodu se cpala sladkým ostošest: Takhle teď vypadá Natálka Grossová v kostýmu baletky ve Fantomovi opery; Přeoperovaný Ken si vydělává jako sexy modelka. Fotkami v přádle šetří na svatbu v kostele*. Symbolického násilí se ale dopouští i média veřejnoprávní a seriózní. V době zpracování této diplomové práce vzbudila pozdvižení například poznámka sportovního komentátora České televize Pavla Čapka, který hodnocení sportovního utkání divačkou shrnul slovy: „(...) na ženu velmi kvalitní hodnocení“. Server iDNES.cz pak zase komentoval misogynní chování sexuálního násilníka Andrewa Tatea slovy: „Bývalý kickboxer si servítky nebere.“ Samostatnou kategorií jsou pak titulky, kde kvůli svižnosti a údernosti bývá často použito generické maskulinum. Nebo ilustrační obrázky, které bývají mnohdy nevhodné, jako například, když Lidovky.cz pokrývaly sexuální obtěžování studentek na akademické půdě a jako titulní fotografii zvolily ženu v minisukni, která vystrkovala pozadí.

Před samotnou analytickou částí této diplomové práce shrnu příklady symbolického násilí. Zvolila jsem ty, které se v odborné literatuře opakují nejčastěji – generické maskulinum, přechylování, bagatelizace sexuálního násilí, sexismus a paternalismus. Na tuto teoretickou část bude následně navázána část praktická, která vybraná východiska aplikuje do českého mediálního prostředí.

1.4.1 Generické maskulinum

Otec a syn se stanou účastníky vážné dopravní nehody. Otec na místě zemře, zatímco syn je v kritickém stavu letecky převezen do nemocnice. Když syn dorazí na pohotovost, vejde chirurg, podívá se na pacienta a řekne: „Toho chlapce nemohu operovat, je to můj syn!“ Tak zní známá hádanka, ve které má člověk za úkol rozluštit, kdo je ten, který nemůže chlapce operovat. Někteří hádají nevlastního otce, jiní přichází s teoriemi o zatajeném

otcovství. Správná odpověď je ale poměrně jednoduchá: jde o chlapcovu matku, kterou nám zatajilo generické maskulinum.

Nový encyklopedický slovník češtiny (czechency.cz) definuje generické maskulinum jako: „*Název osoby v mužském rodě, který je míněn jako neutrální z hlediska rodu biologického, neboť mluvčí biologický rod nezná, nebo ho v daném kontextu považuje za méně důležitý než jiné sociální charakteristiky. G.m. // nepříznakové maskulinum // zobecňující maskulinum se používá zvláště při přiřčlenování ženy či muže n. skupiny osob k určité profesní, statusové, funkční n. jiné skupině.*“ Generické maskulinum se tedy chápe jako neutrální jazykový prostředek, jelikož maskulinum je základním, nepříznakovým označením jak z hlediska lexikálního, tak slovtvorného i frekvenčního. To znamená, že „*vykazuje větší četnost v textech a bývá osvojováno dříve než příznakový, ženský člen příslušné genderové dvojice*“. Jako jeho podstata se uvádí rodová bezpříznakovost či jazyková ekonomie, tedy zástupná funkce jak pro mužský, tak ženský rod (Valdrová, 2008).

Podle feministické lingvistiky ovšem generické maskulinum přispívá ke zneviditelnování žen ve veřejném prostoru – a není tak generické, neutrální, „všechny zahrnující“, jak by se mohlo na první pohled zdát. Dochází k závěru, že předepisování slova „on“ ve významu „on a ona“ nemusí být v dnešní společnosti vhodné (Renzetti & Curran, 2003). Jako problematické vidí feministická lingvistika to, že mnohé z tzv. „generických“ maskulin jednoduše nejsou generická. Nejviditelnější je to při zkoumání maskulizovaných názvů pozic vedoucích pracovníků, které mohou posilovat genderově stereotypní předpoklady o té „správné“ osobě na vysoké pozici. Ačkoli většina lidí předpokládá, že vedoucí pozice zastávají muži, generické maskulinum může toto přesvědčení ještě prohloubit a bránit ženám ve vstupu do vysokých pozic (Archer & Kam, 2022). Valdrová (2008) připomíná, že pokud označujeme a oslovujeme osoby v generickém maskulinu, mluvíme převážně o mužích a k mužům. Samy ženy přitom pro označení své profese používají generické maskulinum – a to buď ze zvyku, nebo kvůli tomu, že se jim mužský rod jeví jako „odbornější pojmenování“ (Svobodová, 2011a, str. 261).

Testy a studie zaměřené na generické maskulinum opakovaně prokazují, že jej mají lidé mnohem častěji spojené s obrazem muže – a tím častěji, jedná-li se o prestižní profesi či funkci. Co si představíte, když se řekne lékař, právník, politik, poslanec? Většina studií dokazuje, že právě muže. Problém tedy není v tom, že by generické maskulinum ženy inherentně nezahrnovalo, jen je pro společnost obtížnější si pod nimi ženy představit. Například Wendy Martyna (1978) ve své studii namítá, že se nejedná tolik o „generické

maskulinum“ (používá termín „generic he“) jako „perspektivní maskulinum“. Výzkumnice zkoumala, jaký vliv má generické maskulinum na komunikaci čtyřiceti vysokoškolských studentů a studentek ze Standfordu (dvacet žen a dvacet mužů). Při studii měli doplnit 48 nedokončených vět, ve které vždy chybělo zájmeno (skutečných experimentálních vět bylo 18, aby se výzkumníci vyhnuli prozrazení důvodu studie). Věty ovšem obsahovaly podstatná jména, která se buď spíše vztahovala k mužskému rodu (např. lékař), k ženskému rodu (např. zdravotní sestra), nebo byla neutrální (např. osoba). Studenti a studentky je museli doplnit co nejrychleji a nahlas. Podstatným jménům, která jsou chápána jako „generická maskulina“, např. „judge“ (soudce), respondenti přisuzovali mužská zájmena, ženská zájmena doplňovali pak tehdy, jednalo-li se o pozici asociovanou se ženami, např. „nurse“ (zdravotní sestra). Studii posléze zopakovala, a spolu s ní v různých variacích spousta dalších vědeckých týmů. V českém prostředí se generickým maskulinem zabývala například lingvistka Jana Valdřová, která provedla v roce 2001 analýzu novinových titulků z hlediska genderu. Dospěla k závěru, že užívání generického maskulina (nejen) v titulcích je „neúměrně rozšířené“ a jeho omezení by bylo vhodné protože: a) z titulků posléze nejde poznat, že se v článku hovoří i o ženách; b) je vhodné konkrétně pojmenovat zájmovou skupinu nebo instituci, za kterou jedinci jednájí (např. KDU-ČSL místo lidovci) a c) některá nepříznamková maskulina mají negativní konotaci (Valdřová, 2001b). O sedm let později Valdřová (2008) provedla tzv. asociační testy generického maskulina, které rovněž prokázaly, že generické maskulinum evokuje převážně obraz muže.

“I was lucky enough to receive the Time Person of the Year... They used to call it ‘Man of the Year,’ but they can’t do that anymore, so they call it ‘person.’ They want to be politically correct.” (Donald Trump, 2016)

Čeština je na alternativy ke generickému maskulinu bohatá, stačí, když mluvčí vyjádří snahu je využít. I tituly používané k popisu mocenských pozic mohou mít genderově neutrální podobu – jak ukazuje úryvek z proslavu bývalého amerického prezidenta Donalda Trumpa výše.

1.4.2 Přechylování příjmení

Přechylování příjmení definuje Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český

(2008–2023) jako „*odvozování ženských podob z příjmení mužských, a to domácího i cizího původu*“. Jelikož je čeština jazykem flektivním – tedy, že vyjadřuje gramatické kategorie pomocí flexe a nositeli gramatických funkcí jsou tak koncovky připojované ke kořenu či kmenu slova –, je přechylování pro ni přirozené (Cvrček, 2010, str. 28) a podle některých lingvistů a lingvistek rovněž stěžejní pro předcházení nedorozumění v komunikaci. Nepřechýlené podoby ženských příjmení nelze skloňovat a mohou tak způsobovat problémy při rozpoznávání rodu jmenované osoby. Český slovosled totiž není natolik gramatikalizovaný, aby mohl bez pomoci připojených koncovek signalizovat větněčlenské vztahy, jako je tomu například v angličtině. Zatímco věta: „Williams beat Bartoli.“ dává díky pevnému pořádku slov jasný smysl, věta: „Williams porazila Bartoli.“ může být chápána dvěma způsoby (Svobodová, 2011b, str. 93).

V běžné komunikaci přechylování není nijak nařízeno zákonem či předpisem, oproti jiným slovanským jazykům je ale „*rozdílnost mluvnických kategorií jmenného rodu maskulina a feminina v češtině důsledněji uplatňována*“, byť je jeho užívání v současné době předmětem mnoha diskusí a vyjednávání (Svobodová, 2011a, str. 257). V praxi tedy sice přechylování nepodléhá zákonným úpravám, v dokumentech právní povahy je tomu jinak. Úřední zápis příjmení upravuje zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (č. 301/2000 Sb.), dle kterého se „*příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice*“. Ovšem dle novely zákona, která nabyla účinnosti 1. února 2022 již „*lze na základě žádosti ženy, jíž se uzavření manželství nebo vznik partnerství týká, uvést v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství nebo vstupu do partnerství užívat, v mužském tvaru*“ (Zákon č. 301/2000 Sb.). Žena tak již nemusí dokládat, že je: cizinka; její manžel je cizinec; bude mít trvalý pobyt v zahraničí. Jak ale upozorňuje Harvalík (2016, stránky 27-28), stejně, jako není v běžné komunikaci nařízeno přechylování, není nařízeno ani nepřechylování. S nepřechýleným ženským příjmením tak v praxi může být zacházeno, jako by bylo mužské (s paní Novákem), nebo může být skloňováno podle ženských vzorů (s paní Kozou). Ostatně tak je tomu u příjmení žen jiné než české národnosti – z Williams se stává Williamsová, z Middleton Middletonová a podobně. Koncovce – ová se vyhnou jen některé známé osobnosti, jejichž jména se tradičně nepřechylují, například Marilyn Monroe, Edith Piaf nebo Yoko Ono.

Problematika přechylování příjmení často vzbuzuje tak emotivní debaty jako snad žádný jiný jazykový jev v češtině. Zapojují se do nich přitom nejen odborníci, ale i novináři a laická veřejnost. Na jedné straně stojí ti, kteří považují striktní přechylování ženských

příjmení v mužském tvaru za přežitek, jeho zastánci jej na druhé straně vnímají jako „nedílnou součást češtiny, téměř na úrovni národní identity“ (Svobodová, 2011b, str. 93). Rozpolcenost v přechylování cizích ženských příjmení je vidět i napříč médii. Zatímco veřejnoprávní a konzervativní média úzus přechylování udržují, ta „liberálnější“ od něj pomalu upouští. Naposledy tak učinil například Deník N, jehož redakce se rozhodla nepřechylovat „na základě intenzivního zvažování všech pro a proti“: „*Společenská poptávka po nepřechylování silí a my v Deníku N považujeme za zbytečné jít proti proudu, který by nás stejně dříve či později strhl.*“ (Horník & Tomášek, 2023). Za touto nejednotností je opět nejasná kodifikace, kdy je přechylování vnímáno jako součást spisovné jazykové formy – a tudíž je pouze doporučeno (Svobodová, 2011b, stránky 93-94).

Zatímco nejvýraznějším argumentem „pro“ přechylování je zapojení cizích příjmení do gramatického systému češtiny, a tudíž snáze rozeznatelný rod, tím nejvýraznějším „proti“ je sexistické zatížení přechylování a komolení jmen. Například lingvistka Valdrová v rozhovoru pro Deník N uvedla, že přechylování vnímá jako „*symbolické ponížení, podrázení žen a jazykový symbol nadřazenosti mužů*“, jelikož si tak patriarchální společnosti „*pojišťovaly hierarchie pohlaví*“. „*Žena patřila k nějakému muži, otci či manželovi, protože ten o ní rozhodoval.*“ Dnes už tomu tak podle Valdrové není, přesto si ale přechylování zaslouží kritickou reflexi (Ciglerová, 2019).

Na otázku, jak bez koncovky – ová vyčteme rod jmenovaného člověka, feministická lingvistika pak odpovídá, nač jej vůbec potřebujeme znát, či zda nejsme schopni jej vyčíst z kontextu. S rozpoznáním genderu dané osoby („je-li to tedy opravdu potřeba“) a odstraněním nejasností zároveň může pomoci rozvinutí příjmení o rodné jméno (Venus Williams), případně o adjektivum (např. úspěšná Williams) (Kolek, 2022, str. 69). Kromě patriarchálního zatížení je pak z řad kritiků přechylování nejčastěji slyšet argument „ukradené identity“, potažmo „značky“ – Venus Williams se jmenuje Venus Williams, nikoli Venus Williamsová. Striktní přechylování cizích ženských příjmení rovněž může působit velmi krkolomně, například Naomi Ósakaová.

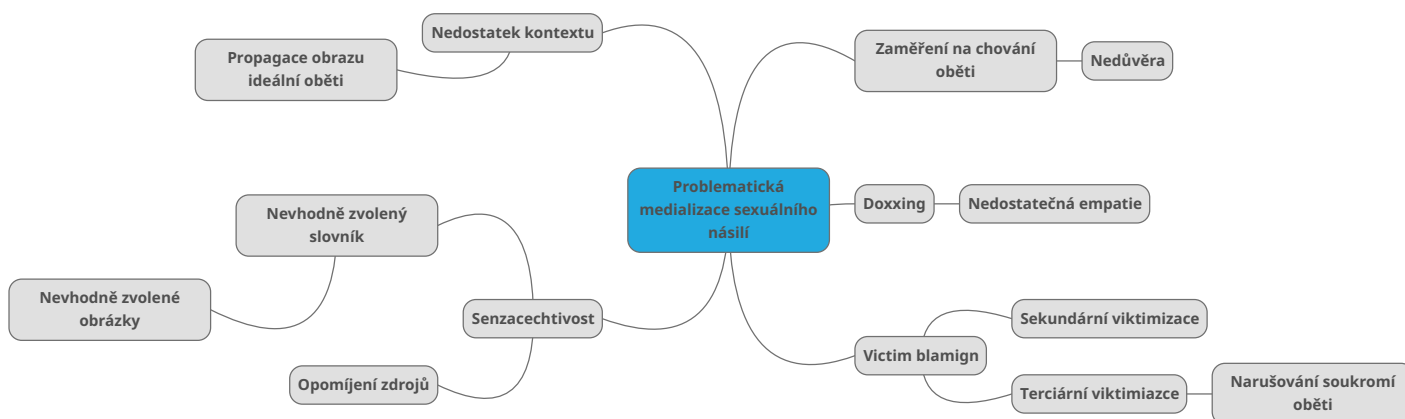
1.4.3 Genderově podmíněné násilí

Termín genderově podmíněné násilí odkazuje ke „*škodlivým činům namířeným proti jednotlivci na základě jeho pohlaví. Má kořeny v genderové nerovnosti, zneužívání moci a škodlivých normách*“ (UNHCR 2001-2023). Může mít mnoho podob – sexuální, fyzickou, psychickou, ekonomickou, soukromou, partnerskou a/nebo manipulační. Jedná se o jeden

z „nejzřetelnějších a historicky nejstálejších“ prvků genderu zobrazovaných v médiích, a to především ve vazbách mezi maskulinitou a násilím a mezi feminitou a viktimizací (Cuklanz, 2014, str. 32). Genderově podmíněné násilí ve velké šíři analyzují feminističtí teoretici a teoretičky v oblastech filmu, pornografii, hudebních videoklipech či počítačových hrách, pro tuto diplomovou práci je ale stěžejní oblast zpravodajství.

V České republice do oficiálních statistik denně přibude jedno až dvě znásilnění, se sexuálním násilím se pak v životě setká až 25 % žen a 6–10 % mužů. Oficiální statistiky ovšem neodrážejí realitu, jelikož například znásilnění je oznamováno pouze v 8 % případů, u znásilnění, kterého se dopustil partner či rodinný příslušník, pak pouze ve 3 % případů (Gender Studies & Persefona, 2009–2023). Přes stále poměrně výraznou prevalenci sexuálního násilí v české společnosti se s problematikou stále pojí řada stereotypů, které mohou vést k viktimizaci a bagatelizaci – a které mnohdy reprodukují i média. Problematická medializace přitom mnohdy začíná u nevhodně zvolených jazykových prostředků. V roce 2017 například nezisková organizace Gender Studies upozornila na nevhodné označování sexuálního násilí za „sexuální harašení“. *„Používání pojmu sexuální harašení místo obtěžování zlehčuje a ironizuje problém. Anglické sloveso harass znamená znepokojovat, zneklidňovat. Oproti tomu české, částečně foneticky podobné, „harašit“ znamená šramotit, připomíná nepříjemný zvuk a především vyvolává asociace typu: haraší mu/jí v bedně, haraší mu/jí ve věži. Výraz „harašení“ navíc činí celý problém jakoby malicherným, protože „harašení ve věži“, „harašení zbraněmi“ (...) je svému okolí spíše směšné než nebezpečné.“* (Gender Studies, 2017).

Obrázek 1: Problematická medializace sexuálního násilí, vlastní zpracování

Jedním z nejvíce nebezpečných mýtů při mediálním pokrývání sexuálního násilí je ten, že znásilnění je spíše sexuální, než agresivní čin. Tato představa mimo jiné může přispívat k tomu, že lidé nebudou znásilnění vnímat tak vážně jako jiný trestný čin. Psychologové a psychologičky přitom uvádí, že znásilnění je jednou z nejtraumatičtějších událostí, které se člověku mohou stát (Benedict, 1992, str. 14). Vedle tohoto mýtu často vyvstává tzv. „victim blaming“, neboli obviňování obětí. Jedná se o součást širší kultury znásilnění, která akceptuje násilí na ženách jako běžnou věc a tento narativ šíří prostřednictvím různých kanálů a institucí, zejména médií a systému trestního soudnictví (Thacker, 2017, str. 91).

Victim blaming mohou média reprodukovat hned několika způsoby. Prvním je volba nevhodných jazykových prostředků, které mohou implikovat, že oběť nese podíl viny na tom, že byla znásilněna či sexuálně napadena (například: „neuvědomila si rizika, která s sebou nese procházka tmavým parkem“). Victim blaming mohou posilovat i nevhodně zvolené ilustrační obrázky, například fotografie žen v minisukních. Tento obraz totiž utvrzuje stereotyp, že všechny znásilněné ženy si „o to říkaly“ volbou vyzývavého oblečení. Přičemž, jak popisuje forenzní psychologička a soudní znalkyně Ludmila Čírtková, přístup k viktimizovaným osobám je ovlivněn tzv. „hierarchií viktimizace“. Ta „*reprezentuje žebříček akceptace a favorizování určitých typů obětí*“ (Čírtková, 2014, str. 27). Přední příčku hierarchie zaujímá „ideální oběť“, kterou do viktimologie uvedl norský kriminolog Nils Christie. Za ideální oběť označuje osobu nebo skupinu osob, které, „*když jsou zasaženy trestným činem – nejspíše získají úplný a legitimní status oběti*“ (Christie, 1986, str. 18). Jedná se o osoby „hodné soucitu“ – jsou zranitelné, bezbranné, nevinné. Typicky se jedná například o starší ženy, malé děti, ženy, které se při činu „nevystavovaly rizikovým situacím“, nebo ženy, které nebyly v žádném vztahu k pachateli. „Ideální oběti“ mají moc přitáhnout výraznou pozornost médií, vyvolat rozhořčení po celém světě či podnítit významné změny v sociální a trestněprávní politice a praxi. Naopak, oběti, které jsou vnímány jako „ambivalentní“, mohou projít veřejným diskurzem bez povšimnutí (Greer, 2017, str. 49). Do oblasti ideálních obětí lze zahrnout i tzv. „syndrom hledané bílé ženy“ (*missing white woman syndrome*) – pojem, který vytvořila novinářka Gwen Ifill. Média podle ní v nepoměrně vyšší míře pokrývají pohřešování bělošských žen a dívek ze středních a vyšších tříd (např. Madelaine McCann) oproti lidem jiných etnik, pohlaví a sociálních statusů (UMKC Women's Center, 2021).

Mediální pokrývání znásilnění může být rovněž zatíženo optikou esencialismu. Na jedné straně stojí prototyp agresivního násilníka – muže, a na straně druhé prototyp ideální

oběti – slabé a pasivní ženy. Tato optika může být škodlivá i v kontextu mediálního pokrytí migrace. Fenomén popsala Gayatri Chakravorty Spivak ve své eseji *Can the Subaltern Speak?* myšlenkou: „*Bílí muži zachraňují hnědé ženy před hnědými muži.*“

Ačkoli se zdá, že se v poslední době debata o sexuálním násilí narovnáává správným směrem, většina zpravodajských médií stále nedostatečně vysvětluje, proč a jak k takovým útokům dochází a jak jim lze předcházet. Právě to je ale žádoucí, jelikož média jsou pro většinu veřejnosti hlavním zdrojem informací o trestné činnosti a sexuálních útocích, mohou ovlivnit, posílit nebo změnit způsob, jakým veřejnost sexuální násilí vnímá. Média mohou přispět k lepšímu pochopení toho, proč je genderově podmíněné násilí nepřijatelné (INSPQ, 2017).

1.4.4 Male gaze

Do zpravodajství se promítá tlak na to, aby zprávy byly zábavnější a více sexy. Jako by panoval implicitní úzus, že „*zprávy samy o sobě jsou příliš přímé, příliš nudné a příliš nezajímavé*“ (Carter, Branston, & Allen, 1998, str. 7). Změnit to má i „male gaze“, neboli mužský pohled – termín, který se pojí s filmovou teoretičkou Laurou Mulvey. Upozornila na to, že ženy jsou neustále vystavovány na odiv jako sexuální objekty, nikoli lidské bytosti. Male gaze ženy objektivizuje a ostatní staví do role publika. Stejně jako je tomu u samotného konceptu symbolického násilí – „*zdá se poněkud ironické, že ženy musí podle foucaultovské pozice samy sledovat toto vystavování a odcizit se vlastnímu tělu, podřídit se mocenské struktuře a stát se komplicem zdroje svého útlaku*“ (Ponterotto, 2016, str. 147).

Objektivizace žen je snad nejviditelnější formou symbolického násilí v médiích. Analyzovat ji lze ve všech mediálních výstupech – filmu, zpravodajství, hudebních videoklipech, lifestyleových článcích i reklamách. Nemluvě o tom, že sexualizaci podléhají ženy i „uvnitř“ těchto struktur, například novinářky či moderátorky. Jak přitom zjistila studie Americké psychologické asociace (APA), objektivizaci a sexualizaci v médiích častěji podléhají ženy a dívky než muži a chlapi. Častěji jsou zobrazovány v oblečení, postojích a s výrazy, které společnost čte se sexuálním podtextem (American Psychological Association, 2007). Objektivizace a sexualizace jsou v médiích natolik zakořeněné, že je lze přejít již bez povšimnutí. Někteří je zároveň mohou vnímat jako znak „emancipace“, byť tato představa je nesprávná.

Sexualizace a objektivizace mohou způsobovat vyšší míru tolerance společnosti k sexuálnímu obtěžování a násilí. Sexualizace žen v mediálních výstupech „*pomáhá*

vytvářet klima, v němž se daří určitým postojům a hodnotám, jako je postoj, že ženy jsou cenné pouze jako objekty mužské touhy, že skuteční muži jsou vždy sexuálně agresivní, že násilí je erotické a že ženy, které se staly obětí sexuálního útoku, si o to „řekly““ (Killbourne, 2000, stránky 290-291). Objektivizace žen v médiích je zároveň součástí širšího fenoménu „něžného sexismu“.

1.4.5 Něžný sexismus

Sexismus je vícerozměrný konstrukt, který zahrnuje dvě skupiny sexistických postojů: nepřátelské a benevolentní (Fiske & Glick, 1996) – nebo také „něžné“. Něžného sexismu si často ani nevšimneme, jelikož si většina lidí tuto subtilní sexuální diskriminaci osvojila jako normální a přirozenou (Swim, Mallett, & Stangor, 2004). Jedná se tak o nenápadný mechanismus, který reprodukuje muži a ženy a tím udržují genderovou nerovnost. Aby byli výzkumníci a výzkumnice vůbec schopni rozpoznat benevolentní sexismus od toho zjevného a implicitně nepřátelského, vyvinuli Peter Glick a Susan Fiske (1996) dotazník s názvem „Ambivalent Sexism Inventory“.

Společensky přijatelnější je něžný sexismus kvůli tomu, že se projevuje zdánlivě pozitivně. Velký důraz klade na „tradiční“ genderové role, které rámuje ženy jako křehké, krásné a čisté a muže jako chrabré rytíře, kteří je musí ochraňovat. Tato ochrana a láska je ale poskytována výměnou za to, že se ženy zmíněným tradičním genderovým rolím podřídí (Mastari, Spruyt, & Siongers, 2019, str. 2). Jelikož bývá něžný sexismus vnímán přirozeně až pozitivně, lidé, kteří se ho dopouští, vůbec nemusí mít v úmyslu chovat se sexisticky (Swim, Mallett, & Stangor, 2004, str. 126). Přítomný je v každodenních – i dobře míněných – komplimentech, poznámkách, vtipcích: *„reprodukcí celé kultury sexismu přispívají i někteří politici, média nebo různé známé osobnosti: trapným sexistickým humorem, výsměchem ženám i údajným „gentlemanstvím“* (Rychlíková, 2010). Kromě jazykových prostředků, které byly představeny výše, se něžný sexismus projevuje také paternalistickým a dvojsmyslným chováním či objektivizujícími komentáři. Valdřová (2018) pak za něžný sexismus označuje i popisy genderově stereotypní dělby práce nebo životních voleb. *„Je to takový způsob používání jazykových prostředků, technik a strategií, jehož zamýšleným nebo mimovolným výsledkem jsou pozitivně inscenované hierarchie pohlaví a genderově stereotypní dělba práce, sfér činnosti a životních voleb“* (Valdřová, 2018, str. 43). Za benevolentní sexismus v médiích tak lze označit výstupy, které vůči ženám zaujímají paternalistickou pozici a reprodukuje genderové stereotypy. Jedná se například o dietní rady,

„módní policii“ nebo vztahové rady. Jako příklad poslouží článek vydaný na iDNES.cz s titulkem: „*S tím na něj v posteli nechodte. Co muži při sexu vyloženě nesnášejí*“ (Škaldová, 2023). I něžný sexismus se ale také promítá do jazykových prostředků, za příklad lze uvést oslovování dospělých žen zdvořilými. Vzorový příklad lze nalézt v titulku publikovaném na Super.cz: „*Faldíky ani velká stehna neřeší. Anička Slováčková se pochlubila fotkou v plavkách. Bez retuše a filtrů*“ (Veškrnová, 2023).

1.5 Dopady reprodukce symbolického násilí v médiích

Média jsou mocnými činiteli, kteří jsou (spolu)zodpovědní za utváření procesu socializace jedince. Stojí po boku rodiny, školy, vrstevníků, náboženství, práce nebo politického klimatu. Utváří naše normy a hodnoty, ovlivňují naše názory (Genner & Süß, 2017). Protože média pronikají do našich životů, způsoby, jakými zobrazují muže a ženy, mohou zkreslovat náš pohled na sebe samé a na to, co vnímáme jako normální a žádoucí. Kromě samotných genderových rolí média posilují dlouholeté kulturní ideály maskulinity, podle nichž jsou muži prezentováni jako drsní, nezávislí, sexuálně agresivní, nebojácní, draví, pragmatičtí „*a – především – v žádném případě ne femininní*“. Ženy na druhé straně jsou zastoupeny nedostatečně, a pokud už jsou, média pouze „*opakuji kulturní obraz žen jako závislých, okrasných objektů, jejichž hlavní funkcí je dobře vypadat, líbit se mužům a zůstat tiše na okraji života*“ (Wood, 1994, stránky 32-33).

Média přitom mohou prostřednictvím škodlivé stereotypizace zkreslovat i samotné vztahy mezi muži a ženami. Valdrová (2001a) toto zkreslení označuje za „věčný boj pohlaví“: „*Stále přetrvává tendence rozdělovat svět, někdy poněkud naivním způsobem, na „ženský“ a „mužský“ s jasně definovanými okruhy zájmů a problémů*“. Svět, ve kterém jsou ženy „*baveny a rozptylovány módou a kosmetikou, zatímco mužům jsou poskytovány nejnovější informace ze světa vědy a průmyslu*“ (Valdrová, 2001a, str. 185). Lze přitom předpokládat, že kdyby ženy nabyly dojmu, že se více článků obrací k nim (například využitím alternativ ke generickému maskulinu), mohl se zvýšit i jejich zájem o mediální výstupy (Valdrová, 2001b).

Novináři a novinářky mají v rukou velkou (symbolickou) moc – mohou prostředí kultivovat, ale mohou se naopak i dopouštět reprodukce škodlivých vzorců. Jestliže se například v oficiálních a odborných pozicích objevují v médiích v nepoměrně vyšší míře

muži, mohou být vnímáni jako důležitější, schopnější a erudovanější než ženy. A jako jeden z nejdůležitějších nástrojů socializace tak média mohou přispívat k udržování patriarchálního systému, reprodukce nerovností a strukturální diskriminace, včetně sexuálního násilí (Armstrong & Nelson, 2005, str. 820), jak bylo popsáno v předešlé kapitole.

Kromě veřejné odpovědnosti má tak žurnalistika i odpovědnost morální. „*Ta nastává ve chvíli, kdy ve skutečnosti nutně nenacházíme příčinný vztah mezi nějakými jevy, ale dá se předvídat, že vznikne určitá spojitost mezi publikováním zprávy (nebo naopak jejím nepublikováním) a škodlivými dopady*“ (McQuail, 2016, str. 47) – před reportováním o sexuálním násilí musí novináři a novinářky (a editoři a editorky) přemýšlet, jaké reakce může jimi zvolený mediální rámec způsobit. Řešením by mohl být alternativní přístup vlastní odpovědnosti, který popisuje McQuail (ibid, str. 167) jako vnímavost vůči zájmům lidí vystupujících v mediálních výstupech a rovněž klade důraz na vysvětlování, obhajování a ospravedlňování výstupů, jež jsou předmětem sporu.

PRAKTICKÁ ČÁST

1.6 Metodologie

Symbolické násilí na ženách je složitým sociálním jevem, na který diplomová práce nahlíží feministickým interpretačním rámcem. Tato perspektiva vychází z feministického přesvědčení, že genderová nerovnost je ve společnosti všudypřítomným a systémovým problémem, který vytváří a udržují patriarchální normy a struktury. Feministický interpretační rámec genderové, mocenské a sociální struktury rozpoznává, zpochybňuje – a interpretuje. Využívá k tomu feministické teorie a koncepty, které nastínila teoretická část práce; např. intersekcionalitu, genderovou performanci, standpoint teorii či male gaze. Výchozím bodem, ze kterého užitá feministická teorie vychází, je teorie symbolického násilí Pierra Bourdieua.

Za nejvhodnější metodu při analýze symbolického násilí v médiích byla zvolena kombinace obsahové a diskurzivní analýzy, podobná té, jakou ve svém článku představil Jan Miessler (2008). Obsahová analýza (OA) bývá charakterizována jako „*výzkumná technika pro kvantitativní, systematický a objektivní popis zjevného obsahu komunikace*“, kterou metodologicky ukotvil americký sociolog a sociální psycholog Bernard Berelson v 50. letech minulého století (Sedláková, 2014, str. 291). OA využívá deduktivní postup, to znamená, že používá předem definované kategorie a soustředí se na objektivně chápaný obsah. Typicky se jedná například o analýzu výskytu určitých termínů či tvrzení v rámci velkého vzorku textů (Miessler, 2008, str. 117). Přestože lze na výsledky nahlížet optikou validity a reliability, velké množství textů zpracuje OA pouze povrchně. Obvykle se tak zaměřuje spíše na popis než na vysvětlení zkoumaného fenoménu. Nedokáže postihnout drobné významové nuance zkoumaných textů (Sedláková, 2014, str. 296). Využití pouze OA by tak bylo dostačující například při analýze samostatného fenoménu mediálního obrazu sexuálního násilí, na teorii symbolického násilí je však nedostačující. Jako řešení se tak nabízí kombinování s kvalitativní analytickou technikou, v případě této diplomové práce byla zvolena kritická diskurzivní analýza (CDA).

CDA definovala profesorka aplikované lingvistiky a diskurzivních studií Ruth Wodak jako: „*kritickou metodu výzkumu skrytých strukturálních vztahů dominance, sociální nerovnosti, diskriminace, moci a kontroly, jak jsou vyjadřovány, naznačovány, ustavovány a legitimizovány skrze jazyk/diskurz a jeho užívání*“ (Sedláková, 2014, str. 431). CDA se zaměřuje na způsoby, jakými diskurzivní struktury zavádějí, upevňují, legitimizují nebo

reprodukuje vztahy zneužívání moci (dominance) ve společnosti. Jejím cílem je tuto sociální nerovnost pochopit, odhalit, a nakonec zpochybnit. Van Dijk (2015, str. 466) proto CDA charakterizuje jako „*hnutí politicky angažovaných analytiků diskurzu*“. CDA oproti OA rovněž nevychází z předem definovaných kategorií, ale postupuje induktivně. To znamená, že pracuje individuálně přímo s textem. CDA se tak „*soustředí na významy, kterých texty mohou nabývat v příslušných sociálních kontextech*“ (Miessler, 2008, str. 117). CDA poskytuje nástroj pro identifikaci a dekonstrukci sociálních, ekonomických a historických mocenských vztahů mezi dominantními a podřízenými skupinami (Henry & Tator, 2002, str. 72). Právě zaměření na strukturu i sociální kontext mediálního textu může odhalit „*samozřejmost ideologických sdělení*“ (ibid). Robert Kaplan (1990) popsal tento přístup k textu slovy: „*Text, ať už psaný, nebo mluvený, je vícerozměrná struktura. Každý text je vrstevnatý, jako list silné překližky složený z mnoha tenkých plátů ležících k sobě v různých úhlech.*“

Kombinace OA a CDA se tak v případě analýzy symbolického násilí ve vybraných českých médiích jeví jako vhodný nástroj. Kromě výše uvedených pozitiv je jedním z důvodů výběru také šíře analyzovaného fenoménu. Na symbolické násilí páchané na ženách lze nahlížet jako na všudypřítomné, a je nutné si dle standpoint teorie uvědomit, že každý člověk jej bude vnímat nejspíš trochu odlišně. V jeho rozpoznání (a případné dekonstrukci) hrají roli životní zkušenosti, vzdělání, ale třeba i etnicita či místo bydliště. „*Diskurz určuje pole objektu, formuje způsob uvažování o něm, z jaké perspektivy může být zkoumán, které objekty jsou vůbec hodné pozornosti a kdo je oprávněn formulovat tvrzení o subjektech, jež budou označena za pravdivá.*“ (Sedláková, 2014, str. 432).

1.6.1 Výzkumná strategie: CDA

Analytická část CDA je složena z jednotlivých případových studií, které jsou definovány jako „*intenzivní, systematické zkoumání jednoho jedince, skupiny, komunity nebo jiné jednotky, při němž výzkumník hloubkově zkoumá údaje týkající se několika proměnných*“ (Heale & Twycross, 2018). Analýza několika případových studií umožní hlouběji porozumět fenoménu symbolického násilí jako celku, výsledky plynoucí z výzkumů více případů jsou totiž často silnější a spolehlivější než z výzkumu jednoho případu (ibid). Šetření se tak spoléhá na více zdrojů důkazů a těžší z předchozího vypracování teoretických návrhů, kterými se sběr a analýza dat řídí.

Případová studie přitom není metoda, nýbrž výzkumná strategie nebo výzkumný

přístup; „*případová studie není metodologickou volbou, ale volbou toho, co má být studováno*“ (Stake, 2000, str. 435). V akademii je tato strategie občas zatížena nedorozuměním, které říká, že má tendence k potvrzení výzkumníkových předem daných představ. Takovým zatížením ovšem netrpí pouze případová studie, nýbrž i další kvalitativní metody a strategie, které jsou „méně přísné“ než metody kvantitativní. Nejcitovanější psycholog 20. století Donald T. Campell a další význační výzkumníci a výzkumnice ale ukázali, že tato kritika je mylná, protože případová studie má „*svou vlastní přísnost, jistě odlišnou, ale neméně přísnou*“ (Flyvbjerg, 2011, str. 309). Její výhodou totiž je, že se může přiblížit reálným situacím a analyzovat je ve vztahu k diskurzům. Strategie případové studie je rovněž citlivější ke složitosti sociálních jevů než kvantitativní metody, které nabízejí jasnější, kvantifikovatelné ukazatele (Schell, 1992).

Strategie byla vytyčena tak, aby postihla vícero aspektů života ženy (tak, jak jej formují média). Pro každou ze tří případových studií byla v monitorovacích nástrojích Monitora a Newton vytvořena databáze článků z vybraných českých médií, které byly následně přečteny a roztrženy na relevantní a nerelevantní. Témata případových studií byla vybrána na základě jejich významnosti z hlediska genderové nerovnosti a sexismu v české společnosti, a také na základě velikosti mediálního prostoru, který se jim dlouhodobě dostává. Na těchto případových studiích diplomová práce demonstruje, jak média prostřednictvím jazyka a diskurzu konstruují „koncept ženy“. Jednotlivé případové studie se zaměřují na mediální pokrytí sexuálního násilí a viktimizace obětí/přeživších, bodyshaming a ženy ve vysoké politice. Nejprve tak došlo k vymezení souboru dat, identifikaci klíčových diskurzivních prvků a dominantních diskurzů, následně byla analyzována reprodukce symbolického násilí a zhodnoceny sociální důsledky.

Cennou inspiraci v tomto ohledu představovala práce *Discourses of Domination: Racial Bias in the Canadian English-Language Press* (2002), ve které autorská dvojice analyzuje pomocí diskurzivní analýzy a případových studií reprodukci rasismu v kanadském tisku. Jejich výzkum je konstruován tak, že se „*zabývá významy slov, zkoumá organizaci textu – jeho strukturu a slovní zásobu, věty a větná spojení – a pitváme výstupy, aby našli jejich hlavní myšlenky a obrazy*“ (Henry & Tator, 2002, str. 72). Stejně jako rasismus i sexismus (potažmo symbolické násilí) je ve společnosti hluboce zakořeněným sociálním jevem. Oba mají za následek nerovné zacházení, které vede k systémovému znevýhodnění a sociální nespravedlnosti.

1.6.2 Výzkumná strategie: OA

Realizace obsahové analýzy spočívá z velké části v kódování dokumentů, při kterém výzkumník či výzkumnice vyhledává v analyzovaném textu či souboru textů vybrané údaje a podle kódovacího klíče jim přiřazuje tzv. kódy. Prvky sdělení se tak transformují do standardizované podoby statistických dat. Analýza přitom zpravidla nepracuje s celými výzkumnými jednotkami (např. celé vydání deníku), nýbrž s jejich částmi, které se označují jako kódovací jednotky (Sedláková, 2014, str. 313). Analýzy tištěných nebo audiovizuálních sdělení většinou kódovací jednotky volí podle výskytu klíčových slov a ty spolu s přehledem jednotlivých proměnných následně zaznamenávají do kódovací knihy. Základem kódovacího klíče je „operacionalizace pojmů hypotéz odvozených z výchozí teorie“. Sedláková (2014, str. 315) uvádí, že pokud by se práce nejprve nezaměřila na výchozí teorii, samotné měření kvantifikovatelných údajů by bylo výsledku poměrně nicneříkající. Teorie nám totiž poskytuje optiku, jak na získaná data pohlížet, a zdůvodnění, proč jsou vybrané prvky textu pro výzkum relevantní.

Etapy obsahové analýzy (Dvořáková, 2010, str. 98):

- 1) vymezení souboru dat
- 2) určení úrovně analýzy; definice toho, co bude konstituovat kategorii (např. slova, fráze, témata)
- 3) kódování

Za analyzovaný soubor dat byl zvolen výběr nejčtenějších českých médií. Jmenovitě se jimi míní deníky MF DNES, Blesk, Lidové noviny, Právo, Aha, Hospodářské noviny a internetové servery idnes.cz, blesk.cz, lidovky.cz, novinky.cz, aha.cz, hn.cz. Předmětem kódování byla i regionální vydání (například MF Dnes Střední Čechy), nicméně speciální přílohy (například magazín Pátek Lidových novin) do analýzy zahrnuty nebyly. Kódovací jednotkou se míní redakční příspěvek, tedy článek, který má všechny náležitosti žurnalistického výstupu – titulek, perex, text (a formální náležitosti jako jméno autora či autorky, agentury, název média a datum vydání). To znamená, že do analýzy nebyly zahrnuty například příspěvky daných médií na sociálních sítích. Za sledovaná časová období byly zvoleny celé ročníky 2020 a 2022.

Po vymezení souboru dat došlo k vytvoření seznamu klíčových slov, na jejichž základě byly posléze vyhledány jednotky obsahové analýzy. Po vytvoření seznamu byla

vytyčena hlavní výzkumná otázka: *V jaké míře sledovaná česká média reprodukuji symbolické násilí prostřednictvím užívání generického maskulina a přechylování cizích ženských příjmení?* Hypotézy výzkumu byly formulovány jako očekávané odpovědi na tuto výzkumnou otázku.

H1) Česká média nadužívají generické maskulinum, přičemž tento fakt bude nejvíce viditelný v „odborné“ oblasti.⁶

H2) Pojmenování v generickém maskulinu budou převažovat ve všech sledovaných kategoriích.

H3) V analyzovaných textech budou převažovat přechýlené tvary ženských příjmení.

H4) Ve sledovaných médiích nebude na přechylování cizích ženských příjmení panovat konsenzus.

Tabulka 1: Identifikační proměnné⁷

Identifikační proměnné	<i>poznámka</i>
Název periodika	MF DNES, Blesk, Lidové noviny, Právo, Aha, Hospodářské noviny, idnes.cz, blesk.cz, lidovky.cz, novinky.cz, aha.cz, hn.cz
Typ periodika	tisk/online
Datum vydání článku	ve formátu dd.mm.yyyy
Autor/ka	vedlejší proměnná

Při samotném kódování byly kódovací jednotky rozříděny tak, aby došlo k vyloučení irelevantních záznamů (například článků, kde se analyzované klíčové slovo objevilo například v boxech odkazujících na jiné články). Články v některých kategoriích byly přečteny a rozříděny manuálně, u velkých souborů dat (například v případě generického maskulina) byl využit nástroj pro třídění v databázi Monitora. K vyhledané jednotce analýzy byl následně učiněn kódovaný záznam v podobě frekvence výskytu (Dvořáková, 2010, str. 97). Jak již bylo zmíněno, soubor zkoumaných článků byl vytvořen pomocí klíčových slov, která jsou charakteristická pro jednotlivou kategorii.

⁶ „Odborná“ oblast popsána níže.

⁷ Kódovací kniha viz přílohy

V kategorii pojednávající o generickém maskulinu práce analyzovala prostředky pojmenování osob vystupujících v článkách. Pojmenování byla rozdělena na mužská, ženská, párová a kolektivní. Sledovaná klíčová slova byla vymezena tak, aby postihla vícero aspektů života ženy (člověka), to znamená život studentský, profesní a občanský. Kategorie zabývající se přechylování cizích ženských příjmení pak analyzovala frekvenci (ne)přechylování ženských příjmení, která patřila ve sledovaných obdobích k celosvětově nejvyhledávanějším přes Google.

Tabulka 2: Klíčová slova; označení osob

Označení osob	Voličská oblast	Odborná oblast	Studentská oblast
Maskulinum	voliči	odborníci	studenti
Femininum	voličky	odbornice	Studentky
Párová	voliči a voličky	odborníci a odbornice	studenti a studentky
Kolektivní	-	-	studentstvo

Tabulka 3: Klíčová slova; přechylování příjmení

Přechylování příjmení	2020	2022
Přechýlená podoba	Kamala Harrisová	Amber Heardová
Nepřechýlená podoba	Kamala Harris	Amber Heard

1.6.3 Výzkumný vzorek

Kontextovými jednotkami užitými v analýze jsou: MF Dnes, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Aha!, Blesk, Právo; idnes.cz, hn.cz, lidovky.cz, ahaonline.cz, blesk.cz, novinky.cz. Z nich jsou následně vybrány jednotlivé články, tedy kódovací jednotky. Práce vychází z předpokladu, že jelikož se jedná o jedny z nejčtenějších českých médií, mají dopad na velké množství příjemců a příjemkyň.

Pro analýzu byly využity nástroje monitoringu médií Monitora a Newton⁸. Hlubkové analýze se podrobily dva sledované roky: 2020 a 2022 (okrajově, pro doplnění kontextu, pak i roky další). Složitost sledovaného fenoménu symbolického násilí si žádala přizpůsobení užitých metodik práce, využita tak byla kombinace OA a CDA. V první části

⁸ Práce ve větší míře využila monitorovací nástroj Monitora. Z důvodu omezeného přístupu, který mi byl společností umožněn, jsem práci doplnila i daty z nástroje Newton.

práce nabídne obsahové analýzy zaměřené na užití generického maskulina a přechylování cizích ženských příjmení v žurnalistických obsazích. Navazující část pak představí tři případové studie: medializace sexuálního násilí; bodyshamingu a působení žen v politice. Pro větší srozumitelnost a návaznost jsou ovšem i případové studie doplněny kvantifikovatelnými daty. Kvůli velkému množství dat práce neanalyzovala obrázky a fotografie užitá v článcích.

Tabulka 4: Počty článků zahrnutých v analýze; 2020 a 2022⁹

Kategorie	Rok	Počet článků
OA: generické maskulinum	2020	8 629
OA: generické maskulinum	2022	7 742
OA: přechylování	2020	162
OA: přechylování	2022	123
OA: sexuální násilí	2020	73
OA: sexuální násilí	2022	159
CDA: sexuální násilí	2020	58
CDA: sexuální násilí	2022	68
CDA: bodyshaming	2020	74
CDA: bodyshaming	2022	88
CDA: ženy v politice	2020 (a 2021)	29
CDA: ženy v politice	2022	5

Tabulka 5: Celkové počty článků podle výzkumné techniky; 2020 a 2022

Počet článků	2020	2022	Celkem
OA	8 864	8 024	16 888
CDA	161	161	322

1.6.4 Výzkumné otázky

CDA: Případové studie

Výzkumné otázky pro případovou studii se často zaměřují na pojmy jako *vysvětlit*,

⁹ Z analýzy byly nejčastěji vyřazeny duplicitní články a články, ve kterých se nevyskytovaly sledované proměnné – či se v nich objevovaly v jiném kontextu.

prozkoumat, popsat a pochopit a typicky používají slova jako *jak* nebo *proč*. Nadto se výzkumné otázky případové studie musí zabývat podstatou toho, čeho (konkrétního případu) se studie týká (Hatch, 2002, str. 10).

Hlavní výzkumné otázky

- a) Případová studie medializace sexuálního násilí: Jak sledovaná média informují o sexuálním násilí a jaké narativy lze interpretovat jako symbolické násilí?
- b) Případová studie mediálního bodyshamingu: Jak média reprodukují dietní kulturu a dopouští se tak symbolického násilí?
- c) Případová studie působení žen v politice: Jak jsou ženy v politice prezentovány v médiích a jaká jsou hlavní témata a narativy, které lze interpretovat jako symbolické násilí?

OA

Účelem obsahové analýzy je uspořádat shromážděná data, získat z nich význam a vyvodit z nich reálné závěry (Bengtsson, 2016).

Hlavní výzkumná otázka

V jaké míře sledovaná česká média reprodukují symbolické násilí prostřednictvím užívání generického maskulina a přechylování cizích ženských příjmení?

1.6.5 Výzkumný cíl

Symbolické násilí je složitým konceptem, který sahá do všech sfér mediálních obsahů. Cílem této diplomové práce je proto nabídnout komplexní typologii symbolického násilí, díky které bude tento teoretický koncept lépe uchopitelný. Analýza se dotkne jak osobního, tak politického – aby následně mohla prokázat, že se jedná o totéž.¹⁰

Výzkumný nástroj typologie zahrnuje systematickou klasifikaci, kategorizaci a seskupování jevů: a) na základě stanovených charakteristik, b) s přihlédnutím k okolnímu kontextu diskurzu. Jejím cílem je identifikovat vzorce v rámci souboru dat nebo jevů a vytvořit rámec – typologii, pro jejich hlubší pochopení. Celkově je typologie užitečnou metodikou pro uspořádání a pochopení složitých jevů (Stapley, O’Keeffe, & Midgley, 2022),

---

¹⁰ Osobní je politické (Hanisch, 1969).

třeba teorie symbolického násilí.

Od analýzy generického maskulina a přechylování se práce dostane k analýze mediálního rámování sexuálního násilí, paternalistického přístupu k „vždy hubnoucím“ ženám a ženám ve vysoké politice. Cílem diplomové práce je tak zodpovědět výzkumné otázky a potvrdit, nebo vyvrátit vytyčené hypotézy.

Symbolické násilí je díky své šíři fenoménem, na který je nezbytně nutné ukazovat, chápat jej, vysvětlovat a dekonstruovat. Diplomová práce ovšem nemíní vytvořit esencialistický náhled na fungování společnosti. Diplomová práce souzní s teorií Young (1994), která popisuje koncept seriality („sériovosti“) jako rekonceptualizaci kategorie ženy. Ženy jsou podle ní „sociálním kolektivem“, protože mají společnou zkušenost s genderovým útlakem a marginalizací, nikoli nějaké esenciální vlastnosti. Práce nepohlíží na ženy jako na homogenní skupinu se společnými biologickými charakteristikami, čímž by předpokládala, že všechny ženy bez rozdílu jsou stejně utlačované a marginalizované. Konceptualizace genderu jako sériovosti právě toto odmítá, protože si neklade za cíl identifikovat specifické vlastnosti, které mají všechny ženy: *„V sérii žen existuje jednota, ale je to pasivní jednota, která nevychází z jednotlivců nazývaných ženami, ale spíše je umístuje prostřednictvím materiální organizace společenských vztahů, jak ji umožňují a omezují strukturální vztahy. Řekneme-li, že určitá osoba je žena, můžeme předvídat něco o obecných omezeních a očekáváních, s nimiž se musí vyrovnávat. Nepředpovídá však nic konkrétního o tom, kým je, co dělá, jak zaujímá své sociální postavení.“* (Young, 1994, str. 733)

1.7 Analýza

OA: Generické maskulinum

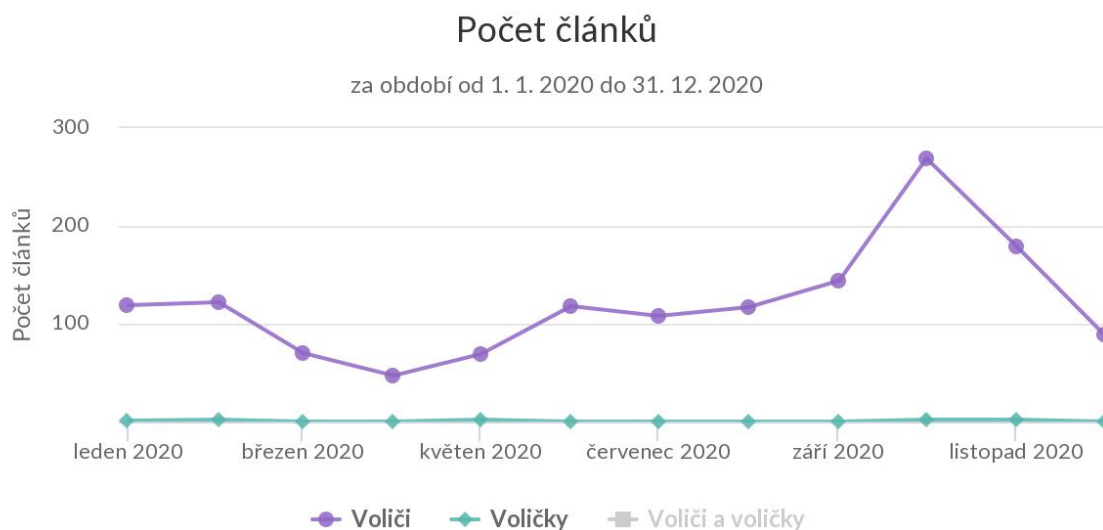
Při analýze užívání generického maskulina v českých zpravodajských textech si diplomová práce nejdříve vytyčila klíčová slova a slovní spojení tak, aby následně mohlo dojít k porovnání generických maskulin a dalších tvarů. Analyzována byla následující klíčová slova: *odborníci, odbornice, odborníci a odbornice; studenti, studentky, studenti a studentky, studenstvo; voliči, voličky, voliči a voličky*. Klíčové slovo „studentstvo“ bylo zvoleno z důvodu, že se v médiích občas objevuje, ale „odbornictvo“ či „voličstvo“ nikoli. Všechna klíčová slova byla zároveň vyhledávána v základním tvaru bez skloňování, aby se zamezilo vyšší chybovosti. V případě, že mají monitorovací systémy za úkol hledat klíčové slovo i vyskloňované, mnohdy nerozlišují například mezi „studentem“ a „studentkou“. Klíčová

slova byla zvolena tak, aby postihla různé aspekty společnosti a života člověka. Zahrnují tak studentský, profesní i občanský život.

Generické maskulinum převažovalo ve všech vytyčených oblastech klíčových slov průměrně v 92 %. Sledovaný rok 2020 byl oproti sledovanému roku 2022 vždy na generické maskulinum „bohatší“. Tvarům v generickém maskulinu se často vyhýbali stejní, většinou mladší (do zhruba 35 let), autoři a autorky, zejména pak šlo o novinářku Terezu Vlčkovou z iDNES.cz. Využívání jiných než generických tvarů je u ní logickým krokem, jelikož často zpracovává feministická témata.

Tvary v generickém maskulinu byly nejvíce využity v článcích, ve kterých byla zkoumána volební oblast – tzn. klíčová slova *voliči*, *voličky* a *voliči a voličky*. Slovo „voliči“ se ve sledovaném roce 2020 objevilo v celkem 1 451 článcích z 1 460, „voličky“ pak pouze v devíti článcích a „voliči a voličky“ v žádném. O dva roky později stále voliči převažují, ale již méně. Změna je ale zanedbatelná. O voličích referovalo celkem 1 598 článků z 1 610, o voličkách deset článků a o voličích a voličkách dva. Výsledek tak ukazuje, že média mluví převážně „o mužích, k mužům“, jak popisuje teoretická část. Voličská základna žen nemá v českém mediálním prostoru místo.

Graf 1: Počet článků referujících o klíčových slovech: *voliči*, *voličky*, *voličky a voličky* (2020)

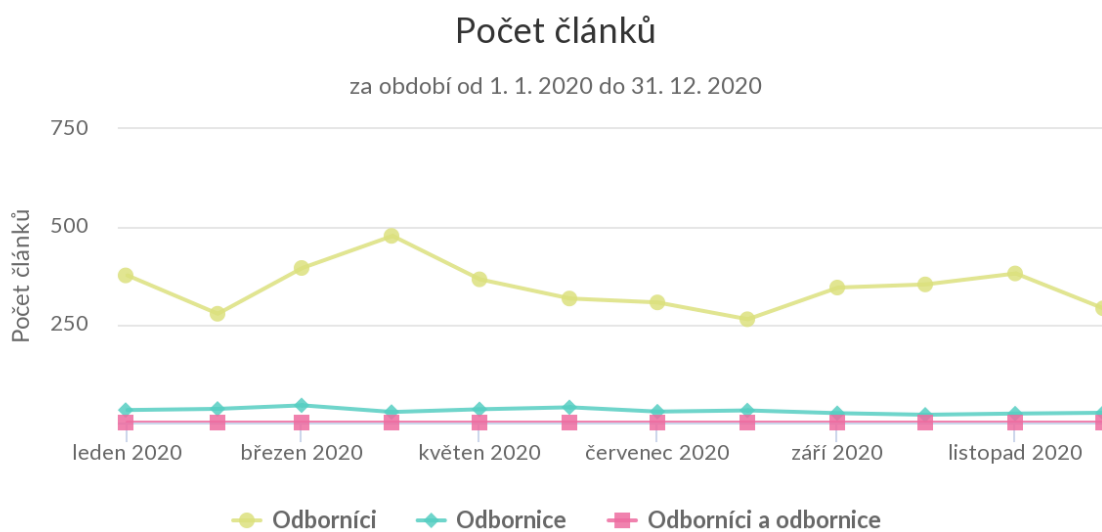

Graf 2: Počet článků referujících o klíčových slovech: voliči, voličky, voličky a voličky (2022)

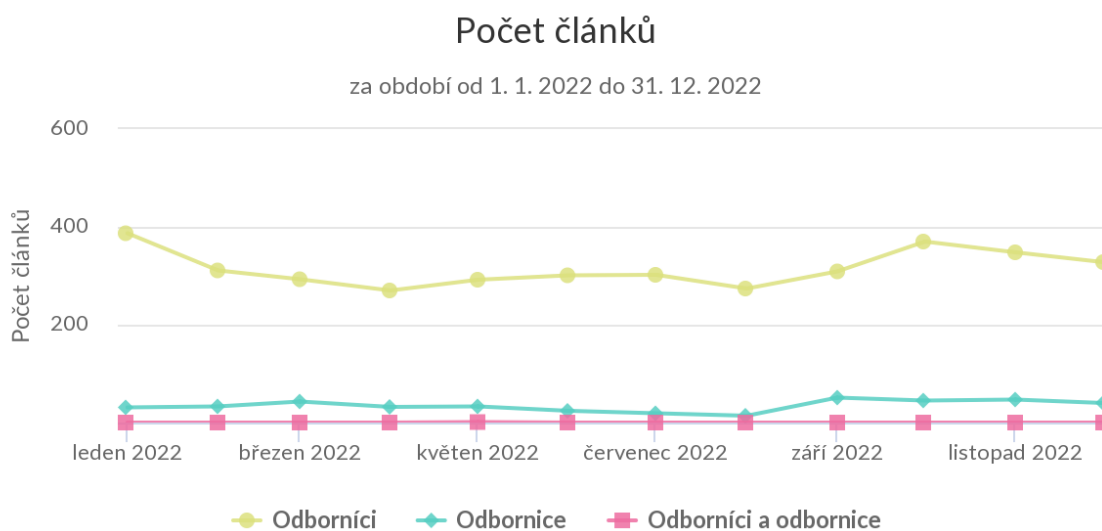

Druhou sledovanou kategorií, kde se generické maskulinum objevovalo v nejvyšší míře, byla oblast „odborná“ – teda ta, ve které analýza sledovala klíčová slova *odborníci*, *odbornice* a *odborníci a odbornice*. I v této kategorii lze pozorovat snížení podílu článků s generickým maskulinem, v roce 2020 jich bylo 92 %, v roce 2022 pak 90 %. Mohlo by se zdát, že v roce 2020 bude článků obsahující tato klíčová slova více, jelikož se svět potýkal s pandemií nákazy covidu-19, o výrazný rozdíl se ovšem nejednalo: 4 531 článků v roce 2020 a 4 198 v roce 2022. V prvním sledovaném roce bylo z celkového počtu 4 151 článků o odbornících, 362 o odbornicích a žádný neobsahoval klíčové slovo *odbornice a odborníci*. Ve druhém sledovaném roce jich referovalo 3 785 o odbornících, 412 o odbornicích a jeden o odbornících a odbornicích. Zajímavé v této kategorii byl fakt, že obsahoval-li článek klíčové slovo „odbornice“, jednalo se vždy o singulár. Klíčové slovo nikdy nebylo využito tak, že by autor či autorka textu hovořila o skupině, týmu odbornic. Tyto závěry dokládají, že ženy v mediálních obsazích nefigurují v roli expertek, což může ve společnosti vyvolat dojem, že muži jsou schopnější a erudovanější než ženy.

Graf 3: Počet článků referujících o klíčových slovech: odborníci, odbornice, odborníci a odbornice (2020)

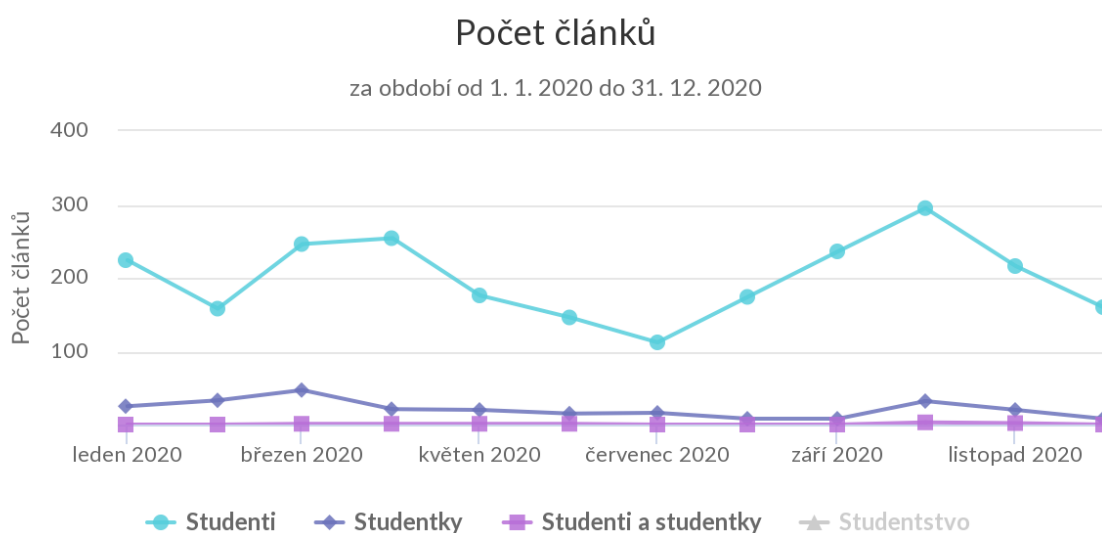
Graf 4: Počet článků referujících o klíčových slovech: odborníci, odbornice, odborníci a odbornice (2022)

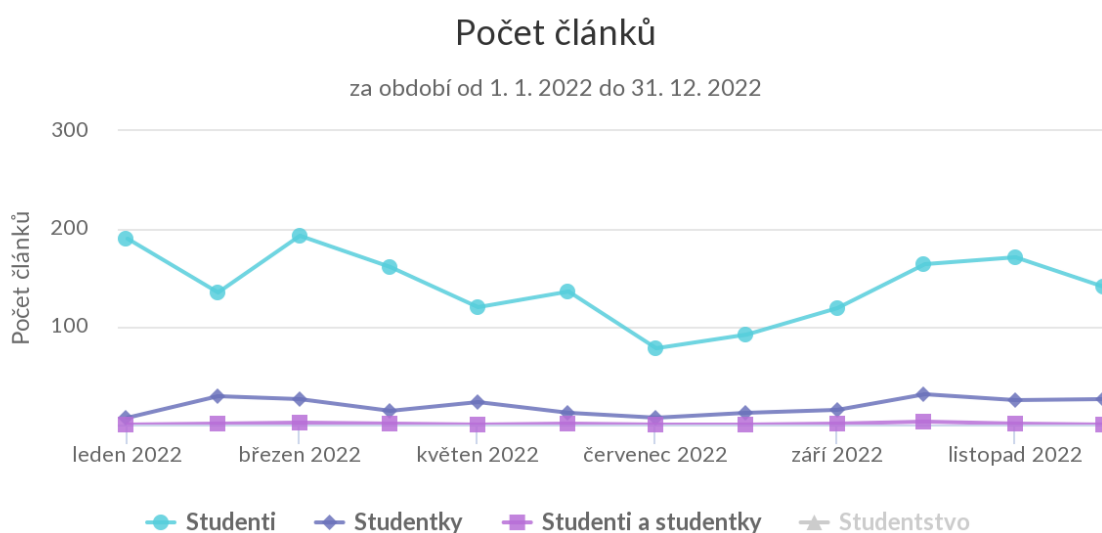
Generické maskulinum v nejmenší – i když ve stále výrazné –, míře převažovalo ve „studentské“ kategorii, tedy v té, která sledovala klíčová slova *studenti*, *studentky*, *studenti a studentky* a ojedinělé *studentstvo*. Důvodem ale zřejmě není fakt, že větší část vysokoškolského studentstva tvoří ženy. V roce 2020 2 393 článků, tedy 90 %, referovalo o studentech, zatímco o dva roky později to bylo 1 697, tedy 88 %. Ze všech sledovaných kategorií právě tato obsahovala nejvyšší počet článků, které obsahovaly párová klíčová slova (*studenti a studentky*) – v roce 2020 to bylo devět článků a v roce 2022 deset. Toto klíčové slovo ovšem bylo vždy využito pouze v textu, nikdy v titulcích. Sledovaná média rovněž

celkem ve jednom případě v obou sledovaných rocích využila klíčové slovo *studentstvo*. Zajímavé bylo také na první pohled zřejmé genderové zatížení článků. Zatímco klíčová slova „voliči“, „odborníci“ či „studenti“ měla v člancích neutrální až zevšeobecňující podobu, „voličky“, „odbornice“ a „studentky“ měly v textech „přesahující“ roli. To znamená, že ve většině případů nešlo pouze o studentky – tedy ženy, které studují, nýbrž studentky, které se například: účastnily soutěže MISS, byly sexuálně obtěžovány apod.

Graf 5: Počet článků referujících o klíčových slovech: studenti, studentky, studenti a studentky, studentstvo (2020)

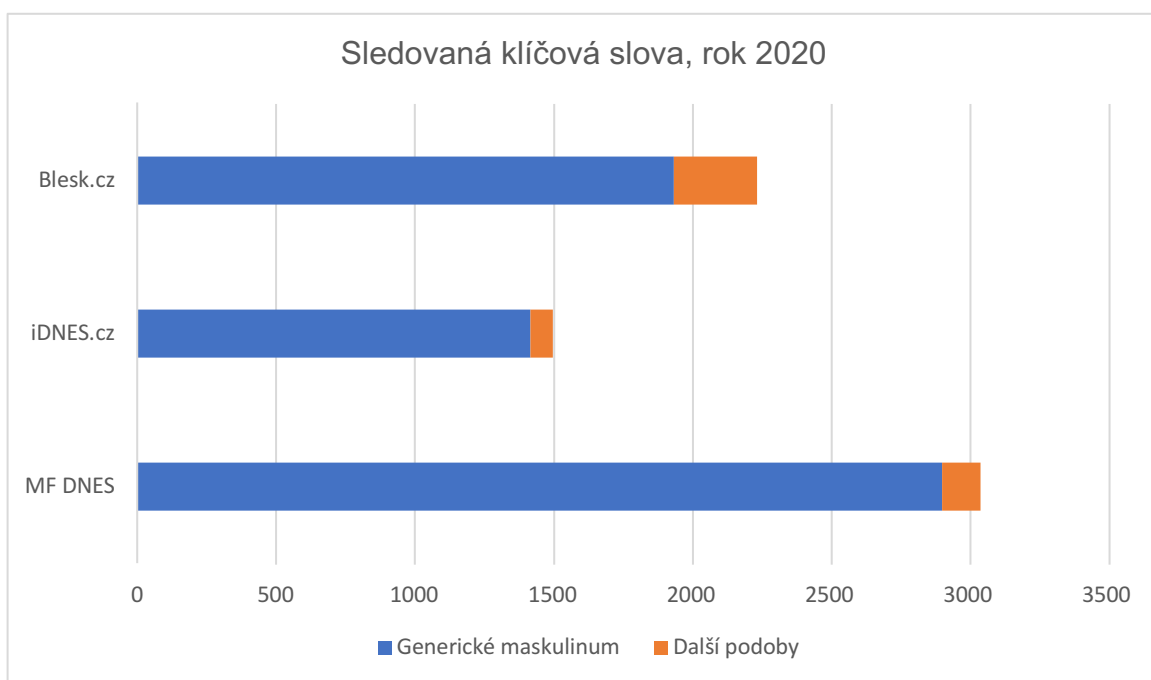
Graf 6: Počet článků referujících o klíčových slovech: studenti, studentky, studenti a studentky, studentstvo (2022)

Největší část analyzovaného materiálu v roce 2020 pocházela z deníku MF DNES,

online portálů Blesk.cz a idnes.cz. Všechna tato média přitom využívala podoby klíčových slov v generickém maskulinu ve více než 85 % případů. Nejvýrazněji generické maskulinum používal deník Mladá fronta DNES, ve kterém se tvary v maskulinu objevovaly v 2 907 analyzovaných článcích z celkových 3 046.

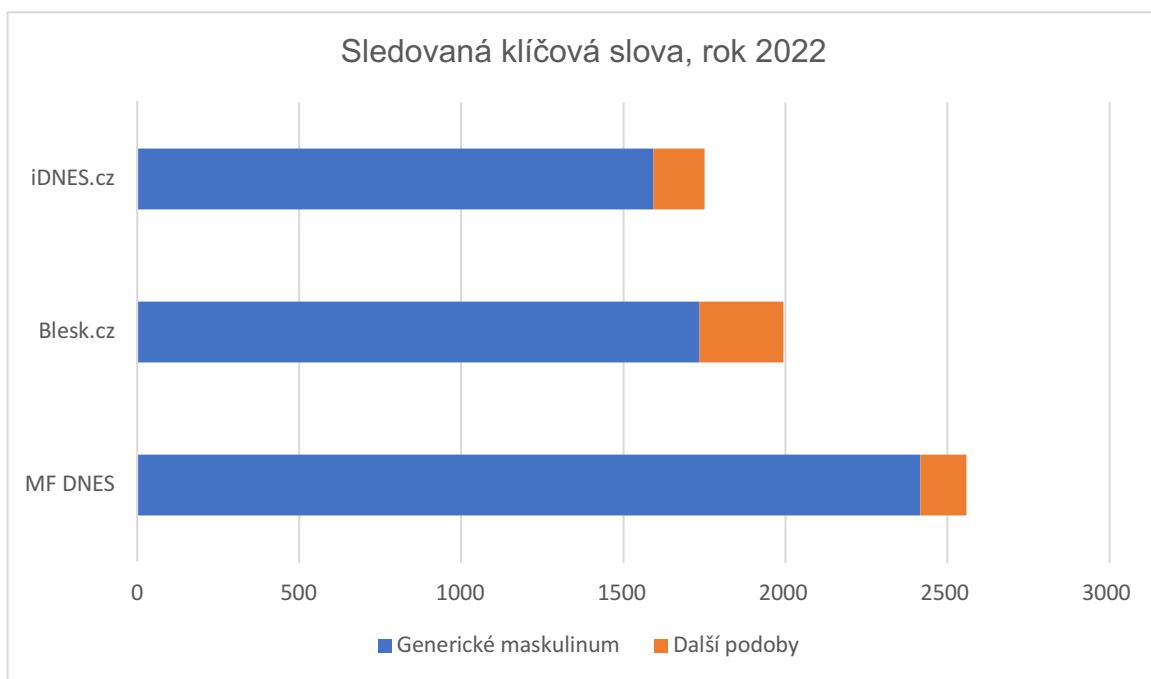
Graf 7: Nejčastější výskyt sledovaných klíčových slov (2020)

Stejná nejčastější média se objevovala i ve sledovaném roce 2022. A i v tomto roce přední příčku obsadil deník MF DNES, který použil tvar klíčových slov v generickém maskulinu ve 2 424 článcích, zatímco jiný tvar pouze ve 142.

Graf 8: Nejčastější výskyt sledovaných klíčových slov (2022)

Tabulka 6: Shrnutí analýzy užití generického maskulina; 2020 a 2022

Počet článků	2020	2022
Maskulinum	7 995	7 080
Femininum	624	649
Párová označení	9	13
Kolektivní označení	1	0

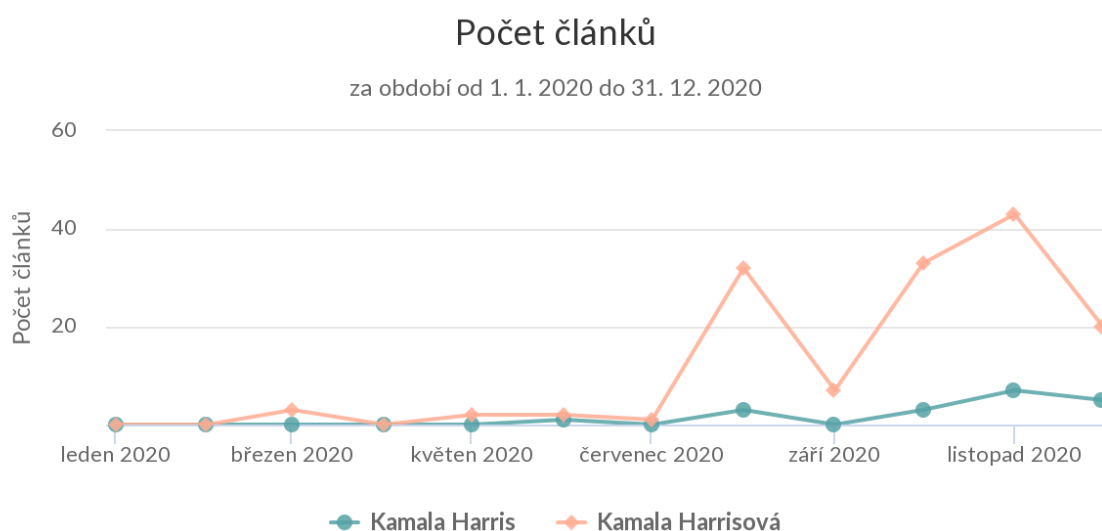
OA: Přechylování

Další kategorií, kterou obsahová analýza článků sledovala, bylo přechylování cizích ženských příjmení. Není v lidských silách analyzovat všechna cizí příjmení všech žen, která se mezi lety 2020 a 2022 objevila v českých médiích. Vybrána proto do analýzy byla jména dvou žen, která byla ve sledovaných obdobích nejčastěji vyhledávána internetovým vyhledávačem Google po celém světě. V roce 2020 to byla viceprezidentka Spojených států amerických Kamala Harris (Google Trends, 2020), v roce 2022 pak americká herečka a modelka Amber Heard (Google Trends, 2022). Jména byla analyzována jak v přechýlené, tak nepřechýlené podobě, a posléze byly obě varianty porovnány. Výběr žen, které působí jak v politice, tak showbyznysu, přinesl do analýzy zajímavou perspektivu. Tedy, že

přechylování příjmení v médiích se neodvíjí od společenského statusu. Zajímavý je rovněž fakt, že na ne/přechylování nepanovala shoda ani uvnitř jednoho média. Například portál Blesk.cz použil nepřechýlenou podobu jména Amber Heard v 56 článcích a přechýlenou ve 42. Menší nesoulad pak panoval u Kamaly Harris, přesto se nedá říct, že by média měla striktně vytyčené jednotné stanovisko k přechylování.

Viceprezidentce USA Kamale Harris věnovala zvolená česká média v roce 2020 celkem 162 článků. Převážná většina (143 článků, tedy 88 %) z nich používala přechýlenou podobu, tedy Kamala Harrisová. Pouze devatenáct (tedy 12 %) uvádělo jméno viceprezidentky jako Kamala Harris. V roce 2022 to bylo již 95 %.

Graf 9: Počet článků referujících o klíčových slovech: Kamala Harris, Kamala Harrisová (2020)

Jméno americké herečky a modelky Amber Heard se v českých médiích v roce 2022 objevovalo především kvůli rozvodu s jejím exmanželem Johnnym Deppem. V předešlých letech byla pro české novináře a novinářky poměrně neznámá (např. v roce 2020 se její jméno objevuje ve sledovaných médiích v celkem 9 článcích; čtyřikrát v nepřechýlené podobě, pětkrát v přechýlené). Celkem se v roce 2022 jednalo o 123 článků, přičemž podíl přechýlené a nepřechýlené podoby příjmení byl celkem překvapivý. Variantu „Heard“ novináři a novinářky využili v 51 % případů (63 článcích), zatímco variantu „Heardová“ ve 49 % (60 článků). Analýza tak dokresluje fakt, že v české žurnalistice (i uvnitř jednotlivých médií) chybí jednotná kodifikace přechylování cizích ženských příjmení. Jako tématem k debatě tak zůstává, zda by nebylo efektivnější od přechylování cizích ženských příjmení upustit. Přechylování, jak se ukazuje, se totiž v českých médiích neřídí žádnými pravidly.

Graf 10: Počet článků referujících o klíčových slovech: Amber Heard, Amber Heardová (2022)

Tabulka 7: Shrnutí analýzy přechylování příjmení; 2020 a 2022

Počet článků	2020	2022
Přechýlená podoba	143	63
Nepřechýlená podoba	19	60

Případová studie I.: Medializace sexuálního násilí

Nejen v mediálním prostoru vyvstávají debaty, zda je o osobách, které zažily sexuální násilí, vhodné referovat jako o „obětech“. Výzvy k používání alternativního termínu, který by zdůrazňoval, že „znásilnění je zločin, který lze přežít a vést i po něm plnohodnotný život“, se alespoň v USA začal objevovat již na počátku 70. let minulého století (Rape and Sexual Abuse Counselling Centre, 1990-2023). V důsledku toho se zejména ve výzkumu sexuálního násilí stále častěji setkáme s novým označením „přeživší“ (*survivor*). Například nezisková organizace RAINN (Rape, Abuse & Incest National Network) používá termín „oběť“, když hovoří o osobě, která v nedávné době zažila sexuální násilí, když hovoří o konkrétním trestném činu nebo o aspektech systému trestního soudnictví. Pojem „přeživší“ pak často používá při referování o někom, kdo prošel procesem zotavení, nebo když hovoří o krátkodobých či dlouhodobých následcích sexuálního násilí. „Někteří lidé se označují za oběť, zatímco jiní dávají přednost termínu přeživší. Nejlepším způsobem, jak je respektovat, je zeptat se na jejich preference“ (RAINN, 2023).

Využívat tak lze oba termíny, ale nelze je vnímat jako inherentně neutrální: každý

z nich vyvolává konkrétní konstrukce identity. Pojem „přeživší“ se ovšem občas vnímá jako citlivější. Zatímco výraz „oběť“ dle mnohých implikuje pasivitu, bezmoc, slabost, bolest či stud – „přeživší“ má více angažované konotace. Jak ovšem upozorňují například Barker a Macleod (2015), ani jeden z těchto termínů dostatečně nevystihuje složitost a proměnlivost pozic, které zaujímají osoby, jež byly vystaveny sexuálnímu násilí, a „*kteřé jsou jim přisuzovány*“.

Tabulka 8: Dichotomie oběť–přeživší (Kelly, Burton, & Regan, 1996, str. 91)

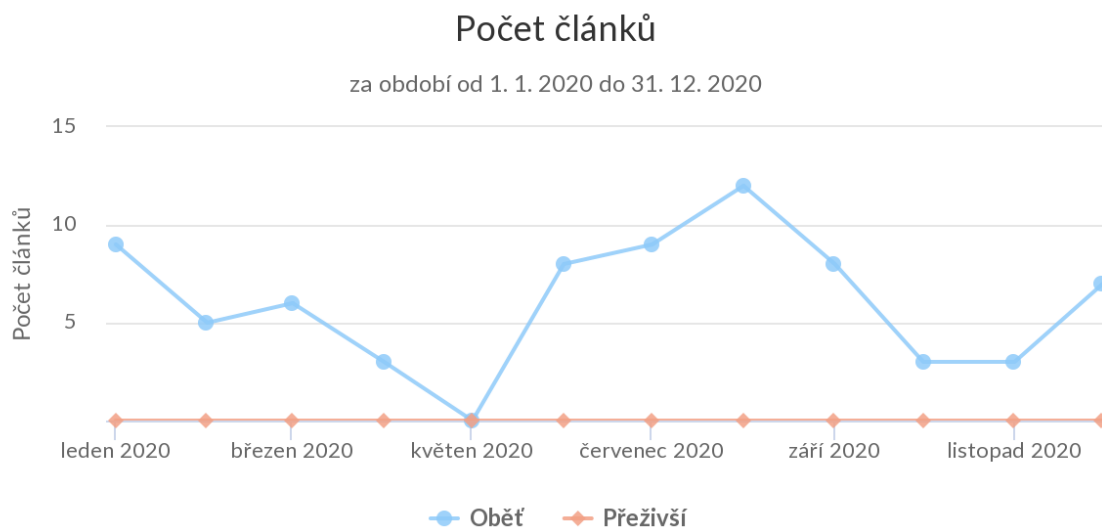
Oběť	Přeživší
Pasivní	Aktivní
Bezmocná	Mocná
Slabá	Silná
Zranitelná	Odvážná
Malá	Statečná
Zlomená	Naštvaná
Bezradná	Vynalézavá
Zmatená	Má vše pod kontrolou
Ovládaná	Brání se
Vinna	Nevinná
Stud	Hrdost

Ani dichotomie oběť-přeživší tak není ideální a může být stejně zraňující. Redukce zkušeností osob, které zažily sexuální násilí, na jeden pól této jednoduché binární soustavy může tyto zkušenosti zmenšit a totalizovat. Podle feministického diskurzu stavěním těchto dvou identit do protikladu vzniká binární hodnotový protiklad, kde „oběť“ nese všechny negativní významy a „přeživší“ ty pozitivní. Byť člověk může být zároveň obětí a přeživším. Nesmíme také zapomenout na fakt, že lze být „jen“ obětí, kdy osoby útok nepřežijí či spáchají v jeho důsledku sebevraždu. A pokud je někdo obětí, a nese tudíž všechny negativní konotace, může se jednat v jisté rovině o sekundární viktimizaci, jelikož přenášíme vinu z útočníka na „pasivní“ oběť. Nenastává tak zpochybňování stigmatizujícího významu „oběti“, jak bylo původně zamýšleno – „*jedinou cestou ven je ztotožnění se s alternativou přeživší/ho nebo její přisouzení*“ (Kelly, Burton, & Regan, 1996, str. 92).

Na tuto debatu je nicméně v českém kontextu zatím příliš brzy. Termín „oběť“ se

v českých médiích objevuje v nepoměrně vyšší míře, jako termín „oficiální“, „trestně-právní“, bez širší reflexe. Ze 73 analyzovaných článků¹¹ v roce 2020 žádný nepoužil pojem „přeživší“. V roce 2022 to pak byly čtyři články versus 159, které použily termín „oběť“.¹²

Graf 11: Počet článků referujících o klíčových slovech: oběť, přeživší (2020)

Graf 12: Počet článků referujících o klíčových slovech: oběť, přeživší (2022)

Pozitivním zjištěním v této zkoumané kategorii je fakt, že slovní spojení „sexuální harašení“ se v českých médiích již takřka neobjevuje. Ve zkoumaných rocích 2020 a 2022

¹¹ Analýza klíčových slov byla provedena tak, aby se pojmy „oběť“ a „přeživší“ vždy objevovaly v kontextu znásilnění.

¹² Pro lepší pochopení problematiky je i do této případové studie zahrnuta analýza frekvence sledovaných klíčových slov.

se jednalo o pouze velmi nízké jednotky článků, kde se tento již přežitý termín objevil. „Sexuální harašení“ je tak v českých médiích jednoznačně sexuálním obtěžováním, případně násilím. Některé analyzované články referující o sexuálním násilí a znásilnění stále ovšem nenazývaly akty pravými jmény.

Pomocí třídění a určení diskurzivních prvků analýza vyseletovala nejvíce problematické obraty použité v autorských textech. Jedná se o: „vynucený sex“ (případně „vynucený pohlavní styk“) a „mít sex s nezletilým/nezletilou/dítětem“ (případně „mít pohlavní styk s nezletilým/nezletilou/dítětem“). Tato slovní spojení se ve sledovaném roce 2020 objevovala v analyzovaných médiích celkem šestatřicetkrát, v roce 2022 pak čtyřiačtyřicetkrát. V několika případech bylo znásilnění dítěte dokonce nahrazeno například slovním spojením „zvrhlé hrátky“. Přestože je znásilnění často popisováno jako nechtěný nebo vynucený sex, jedná se o zavádějící a zraňující definici. K sexu totiž může dojít pouze se souhlasem všech zúčastněných. Pokud souhlas chybí, nejedná se o sex, ale o znásilnění (RCEW, 2023). Přestože současná česká legislativa nezohledňuje v případě sexuálního násilí a znásilnění absenci konsentu, média by se měla přihlásit ke společenské odpovědnosti a kultivovat prostředí tak, že o znásilnění budou referovat s použitím vhodných jazykových prostředků.

V tomto případě byl analyzován rovněž jazyk a diskurz, jaký byl užit v případě referování o násilnících a predátorech, kteří se dopustili sexuálního násilí, obtěžování nebo znásilnění. Za problematické by mohly být vnímány především výrazy: „zvrhlík“; „chlípník“; „nestyda“. Tato slova jsou jistě vnímána méně vážně než například „agresor“, „(sexuální) predátor“, „násilník“, „pachatel znásilnění“. Zejména z toho důvodu, že tato slova nejsou používána výhradně s negativní konotací (jako je tomu například u sexuálního predátora). Slovo „chlípník“ lze v českých médiích nalézt například i v článcích, které referují o „nadprůměrném sexuálním libidu známého herce, který často střídá partnerky“.

Tabulka 9: Kontext klíčových slov: zvrhlík, chlípník, nestyda, nemrava (2020, 2022; výběr)

V jakém kontextu byla použita klíčová slova „zvrhlík“; „chlípník“; „nestyda“; „nemrava“¹³ (výběr)

MUŽI

„Pedofil Christopher Stowe odsouzený za dlouholeté zneužívání dívky měl na Boží

zvrhlík

¹³ Z analýzy byly vyřazeny články, ve kterých se zmíněná slova objevovala v citacích druhých osob.

<p>hod oslavit své 99. narozeniny. K tomu ale již nedojde. Ve věznici Jejího veličenstva v Birminghamu se nakazil nemocí covid-19 a té následně podlehl.“ (Blesk.cz, 22. prosince 2020)</p>	
<p>„Pražští kriminalisté pátrají po neznámém zvrhlíkovi, který měl v létě obtěžovat 20letou dívku na eskalátorech metra. Muž utekl, když začala jeho oběť volat o pomoc.“ (Novinky.cz, 4. prosince 2020)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>„Vypátrání a zatčení nebezpečného, sexuálně zaměřeného ničemníka oznámila bývalá brněnská správa Veřejné bezpečnosti v dubnu 1964. Noční fantom řádil v pozdních hodinách na území Brna i v některých jiných jihomoravských městech. O zneužitých ženách si vedl deník.“ (Ahaonline.cz, 12. listopadu 2020)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>„Policie chytila muže, který na konci července u karlovarského horního nádraží osahával mladou ženu se sluchátky na uších. Ta ho v leknutí polila horkou kávou a utekla. Nemravovi nyní hrozí pět let vězení.“ (iDNES.cz, 6. října 2020)</p>	<p>nemrava</p>
<p>„Nejméně dva týdny osahával podle strážníků ženy a dívky 46letý muž v Pardubicích. Klec spadla poté, co si za svou oběť vybral strážnici v civilu. Ta jej spolu s kolegy dopadla.“ (Novinky.cz, 9. září 2020)</p>	<p>chlípník</p>
<p>„Plzeňská policie pátrá po neznámém muži, který je podezřelý ze znásilnění. Pokusil se o něj údajně 24. července kolem 16:30 na lavičce u lesní turistické pěšiny nedaleko Kamenného rybníka u Kolomazné pece. Své oběti podle policie vyhrožoval střelnou zbraní, není jasné, zda byla skutečná nebo jen atrapa, informovala policejní mluvčí Veronika Hokrová.“ (Novinky.cz, 5. srpna 2020)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>„Pražští detektivové hledají neznámého muže, který v neděli ve výtahu osahával 11letou dívku. Muž utekl, školačka se ihned svěřila rodičům.“ (Novinky.cz, 27. května 2020)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>Ohromné štěstí mělo v roce 1970 malé, bezbranné děvčátko (5) z Boletic nad Labem na okraji Děčína. Pedofil (38) hodlal holčičku pohlavně zneužít, zabránili mu v tom však pozorní manželé. Jeho pokus pak</p>	<p>chlípník</p>

<p>oznámili na služebně bývalé Veřejné bezpečnosti. (Ahaonline.cz, 15. dubna 2020)</p>	
<p>„Přišly na brigádu, jen co ale práci vykonaly, čekalo je znásilnění! Muž (48) lákal své oběti na inzeráty, ve kterých nabízel práci výhradně pro ženy. Jednalo se o brigádu hlídání dětí nebo práci zapisovatelky v Praze 8. Když se nebohé ženy lapily, nutil je pít, poté je znásilnil. Policie hledá další postižené.“ (Blesk.cz, 26. března 2020)</p>	<p>chlípník</p>
<p>„Policie chytila muže, který na konci července u karlovarského horního nádraží osahával mladou ženu se sluchátky na uších. Ta ho v leknutí polila horkou kávou a utekla. Nemravovi nyní hrozí pět let vězení.“ (iDNES.cz, 6. října 2020)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>„Čtyři dívky měl podle policie obtěžovat 38letý muž v Sokolově. Snažil se je osahávat a přitom masturboval. Jedna z dívek ho několikrát udeřila do hlavy. Zvrhlík byl v úterý zadržen.“ (Novinky.cz, 20. prosince 2022)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>„Když se na konci března roku 2009 mladý pár v Brně seznámil v hospodě s Radimem Odehnalem, který jim nabídl i možnost noclehu, netušil nikdo z nich, co má v minulosti soudně trestaný zvrhlík za lubem. Třiatřicetiletého Petra v noci brutálně zavraždil, jeho tělo se následně pokusil spálit. Přítelkyni oběti pak brutálně znásilňoval a bil. Ženě se nakonec podařilo ze spárů maniaka uniknout a zavolat pomoc. Všechny soudy pro agresivního sadistu potvrdily totéž – doživotí.“ (Blesk.cz, 19. listopadu 2022)</p>	<p>zvrhlík</p>
<p>„Mezi pětici figurantů ho svědkyně bezpečně poznala. Proto také klatovský soudce Petr Sperk potrestal 74letého penzistu z Pačejova za onanii na místním vlakovém nádraží šestnáctitisícovou pokutou.“ (Novinky.cz, 11. října 2022)</p>	<p>nestyda</p>
<p>„Strašný případ znásilnění řeší kriminalisté v Británii. Zvrhlík si počíhal teprve na šestiletou dívku, kterou zneužil v dodávce. Aby toho nebylo málo, holčičku pak bez slitování vyhodil v lese. Zhruba dvacetiletého mladíka v Droylsdenu</p>	<p>zvrhlík</p>

zachytily kamery a strážci zákona po něm usilovně pátrají.“ (Blesk.cz, 19. srpna 2022)	
Otřesnému činu 27. července zabránil náhodný kolemjdoucí (32), který se krátce po půlnoci pohyboval poblíž vlakového nádraží v Berouně. Třiatvacetiletou ženu tam napadl muž (35), který se ji pokusil znásilnit. Naštěstí její volání o pomoc uslyšel hodný muž, který jí pomohl. Násilník se snažil z místa utéci, ale nakonec ho vypátrala policejní fenka Casiopea.“ (Blesk.cz, 5. srpna 2022)	chlípník

Vážnost použitých výrazů typu „zvrhlík“ či „nestyda“ rovněž podvrací fakt, v jakém kontextu jsou daná slova použita při referování o ženách. Zatímco „nestyda“ může v případě mužů označovat sexuálního predátora, u žen je slovo použito zejména při tzv. „slut shamingu“. Tedy v souvislosti s fenoménem, který je definován jako „*stigmatizace jedince na základě jeho vzhledu, sexuální dostupnosti a skutečného nebo domnělého sexuálního chování*“ (Goblet & Glowacz, 2021). Jako tomu je i v případě článku publikovaného na serveru Blesk.cz 23. října 2022: „*Nestyda Emily Ratajkowská opět v akci: Na párty dorazila jen v síťce!*“ nebo článku o populárně naučném dokumentu ze stejného serveru: „*Nestyda Cara Delevingneová: Vědě »darovala« svůj orgasmus!*“. Podobně výraz užívá i server Ahaonline.cz: „*Nestydatá zahradnice Klumová: Sousedka za všechny prachy*“. Klíčová slova „zvrhlé“ a „zvrhlosti“ jsou pak rovněž používána například v článcích, které přinášejí rady, jak oživit manželský sex.

Dalším problematickým aspektem, který analýza odhalila, je absence vysvětlování a vzdělávání společnosti v oblasti sexuálního násilí. Sledovaná média například nesprávně užívají (a nadužívají) označení jako „pedofil“ nebo „deviant“. Žádný z analyzovaných článků, ve kterých se jedno nebo druhé označení objevilo, nijak blíže nespécifikovalo parafilii, kterou měl (dle užitého označení) mít daný pachatel. Pokud jsou tato označení v médiích využívána bez toho, aniž by daný redaktor či redaktorka znala diagnózu pachatele, mohou tím podporovat rozšířený mýtus, že sexuální násilí páchají pouze deviantní jedinci. Žádný článek rovněž nepřinesl informaci, kam se mohou oběti/přeživší obrátit v případě, že potřebují pomoc.

Když média používají nevhodné výrazy pro popis pachatelů sexuálního násilí i samotný akt sexuálního násilí, zlehčují tím jeho závažnost. Naopak jej mohou rámovat jako

„pábitelský“ a vymazávat tak zkušenosti obětí/přeživších a sekundárně je viktimizovat jako přecitlivělé. Tato forma reprodukce symbolického násilí může mít za přímý důsledek udržování kultury znásilnění (*rape culture*).

Tabulka 10: Shrnutí analýzy medializace sexuálního násilí; 2020 a 2022

Počet článků	analyzovaných	2020	2022
Dichotomie přeživší–oběť		73	163
Nevhodné označení agresora		22	24
Nevhodné označení sexuálního násilí		36	44

Případová studie II.: Mediální bodyshaming

Poměrně explicitní formou symbolického násilí v médiích je bodyshaming a propagace dietní kultury (tzn. kultury, která vyzdvihuje hodnoty jako štíhlost, fitness, „zdravou“ stravu apod. a zároveň více míří na ženy). Sledovaná média přitom volila paternalizující a zraňující jazykové prostředky. Tento druh symbolického násilí páchané (nejen) na ženách se v českých médiích na základě provedené analýzy projevuje důrazem na několik aspektů dietní kultury¹⁴:

- a) Hubnutí: Cílem hubnoucích tipů v médiích je štíhlá, podle dietní kultury „ideální a jediná přijatelná“, postava. Tento bod utvrzuje ve společnosti škodlivé stereotypy, propaguje nerealistické standardy krásy a staví hubnutí na piedestal před zdravím a udržitelným stravováním. Takové články se v analyzovaném vzorku objevovaly především v bulvárních denících Blesk a Aha! (včetně jejich online mutací) a na portálu iDNES.cz.
- b) Propagace restriktivních diet: S hubnoucími tipy souvisí propagace restriktivních diet, které některé skupiny potravin označují za „špatné“ nebo výrazně omezují kalorický příjem. „Správné“ ženy by měly dle tohoto bodu neustále držet diety

¹⁴ Dietní kultura nebo kultura diet (*z anglického diet culture*) označuje koncept názorů, které upřednostňují štíhlost před zdravím. Klade důraz na omezování kalorií, normalizuje negativní vztah ke svému tělu a označuje určité potraviny za „dobré“ a „špatné“ (Daryanani, 2021).

a odříkat si. V analyzovaných médiích se tento bod nejvíce objevoval prostřednictvím detoxikačních diet, například „jarní očisty“. Taková sdělení propagují univerzální řešení, přestože těla a životní styly lidí nejsou homogenní. Značný podíl těchto článků ovšem tvořily také zdravotní diety, které představovaly stravování během různých druhů zdravotních komplikací, například jaterní dieta. Takové články samozřejmě nejsou součástí teoretického konceptu symbolického násilí.

- c) Morálka: Články o hubnutí a restriktivních dietách staví volbu jídla do role morální volby. Hodnota ženy je podle tohoto bodu odvozena od její schopnosti kontrolovat příjem potravy, a to nejen svůj, ale i své rodiny či partnera.
- d) Bodyshaming: Propagace nerealistického standardu krásy není v médiích ničím výjimečným. Pokud někdo (většinou veřejně známá osobnost) tento bod nespĺňuje, média jej kritizují a zostuzují. Velký podíl nese i výběr jazyka, který může posilovat negativní stereotypy a/nebo působit paternalisticky.

Ve sledovaném roce 2020 analyzované články v kategorii diety a bodyshaming referovaly o ženách v 66 % případů (49 ze 74 článků). Občas se přitom jednalo o rozhovory, které s tímto tématem neměly původně žádnou spojitost. Například rozhovor serveru Blesk.cz s modelkou Agátou Hanychovou ze 17. listopadu 2020 se týkal jejího rozvodu s Jakubem Prachařem. Přesto redaktorka položila otázku na diety a hubnutí: *„Jste známá tím, že hodně řešíte svou váhu a diety. Když vám teď partner dodal sebevědomí, popustila jste si uzdu?“* Největší část ale přesto tvořily rozhovory, které byly tématem hubnutí explicitně rámovány. V takovém případě se nejčastěji jednalo o:

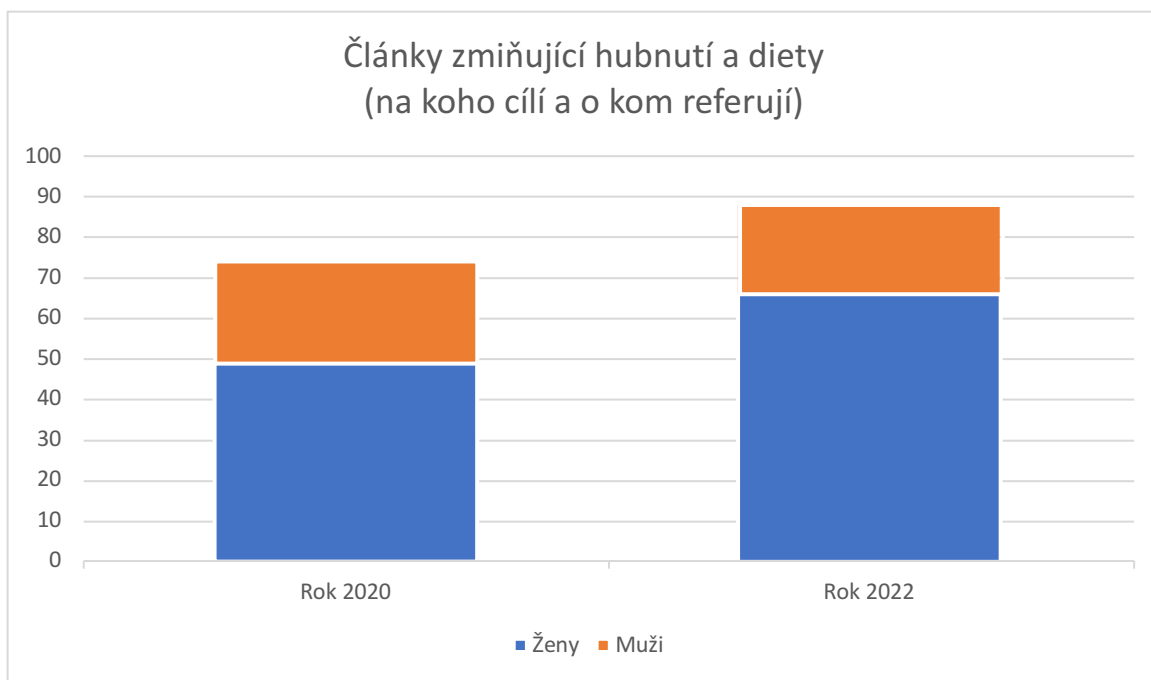
- a) výrazné zhubnutí české ženské celebrity;
- b) stárnutí a tloustnutí české ženské celebrity;
- c) těhotenství a tloustnutí české ženské celebrity;
- d) porod a neúspěšný návrat k předporodní váze české ženské celebrity.

V těchto rozhovorech bylo zároveň zajímavé pozorovat rozdíly v jazykových prostředcích u žen, které byly společností vnímány jako tlusté, a naopak žen vnímaných jako štíhlých. V případě „tlustých“ žen se častěji objevovala spojení jako „drastická dieta“, „přísná dieta“ či „utajená dieta“. Na jejich těla rovněž bylo mnohdy nahlíženo posměšně

prostřednictvím označení jako „boubelka“ či „baculka“. Naopak, pokud už se téma diet objevilo v rozhovoru se „štíhlou“ ženou, nejčastěji se objevovala slovní spojení jako: „nikdy nedržela žádné diety“, „na diety nikdy nebyla“ nebo „ráda si dopřeje dobré jídlo“. Označovány byly jako: „sexbomby“, „tělo jako proutek“ nebo „štíhlá jako lunt“. Ovšem i tato na první pohled „pozitivní“ označení mohou být vnímána jako zraňující, jelikož ženu objektivizují a redukuje pouze na její tělo.

V případě mužů se mnohem častěji než u žen jednalo o tzv. profilový článek. To znamená, že nešlo o rozhovor, ale redaktor o dané osobě napsal tzv. „od stolu“. Jednalo se o české mužské celebrity, které výrazně zhubly a následně umístily svou fotografii na sociální síť, případně je někdo někde vyfotil. Profilové články ale rovněž pojednávaly o zahraničních mužských celebritách a rovněž o zcela neznámých lidech (např. „*Pizza a šest litrů limonády denně? Obézní mladík se za rok proměnil k nepoznání*“), přičemž tehdy se často jednalo o clickbaitové články o „neuvěřitelné transformaci“. Většina článků referujících o mužích byla „pozitivně“ laděna, tzn. neobsahovala bodyshaming a muži byli za svou proměnu chváleni. Nebylo tomu ale tak vždy, problematičtější jsou například slovní spojení: „*Z pupkáče vysekanec!*“ nebo „*XXL režisér*“.

Graf 13: Články o hubnutí a dietách (2020, 2022)

Velmi podobné výsledky přinesl i sledovaný rok 2022. Celkem 75 % analyzovaných

článků (66 z 88) referovalo o ženách, především celebritách. Opět převažovaly rozhovory se ženami, ale tzv. profilových článků bylo více než v roce 2020 (31 oproti 20). Opět se setkáváme s body shamingem ve větší míře u žen, ale nechybí ani u mužů. I v případě zdravotních a jiných problémů hlavních aktérů a akterek článků zvolila média jako ústřední téma svých článků diety a hubnutí: „*Strach o Michala Davida (62): PROČ TAK PRUDCE ZHUBL?*“; „*Hejdová razantně hubne! SMUTNÉ DŮVODY*“.

Tabulka 11: Kontext dietních a hubnoucích článků (2020, 2022; výběr)

Titulky analyzovaných článků (výběr 2020–2022)	Problematický narativ
Sklenaříkové figl na hubnutí! Tohle stačí jíst dvakrát v týdnu (ahaonline.cz)	hubnutí; propagace restriktivních diet
Nela Boudová oslavila 53 let tím, že si oblékla 33 let staré šaty! Pořád jí sednou (blesk.cz)	vyzdvihování jednoho standardu krásy; otázka morálky
Slavné krásky odhalují těhotenská břítška! A kila jim nahoru nejdu! (blesk.cz)	vyzdvihování jednoho standardu krásy; otázka morálky
Zázračná dieta Bočanové! Za 69 Kč tělo jako proutek? (ahaonline.cz)	hubnutí; propagace restriktivních diet
Exhvězda SuperStar Alžběta Kolečkářová: Sotva zhubla, už je podruhé těhotná! (blesk.cz)	bodyshaming; hubnutí
Bořek Slezáček z Tvoje tvář má známý hlas: Z pupkáče je vysekanec! A není sám (blesk.cz)	bodyshaming; hubnutí
Andrej Hryc po boji s leukemií zpátky na place: A zase hubenější! (blesk.cz)	bodyshaming
O 10 kilo těžší Mahulena Bočanová: Místo diety šla na liposukci! Opět je v tom chlap (blesk.cz)	bodyshaming; otázka morálky
Vyhublá Adele v unikátním videu: Takhle teď vypadá! Fanoušci se zhrozili (blesk.cz)	bodyshaming
Z obézního syna Schwarzeneggera je fešák. Za dva roky výrazně zhubl (idnes.cz)	body shaming; hubnutí; propagace restriktivních diet
Odvážná Sandra Pogodová: Zhubla do plavek! (ahaonline.cz)	hubnutí; propagace restriktivních diet
Z druhé strany je to hrůza! Bendová u bazénu vystavila ploché břítško i nadupaný dekolt (blesk.cz)	body shaming
Ewa Farna zavzpomínala sexy fotkou: To ještě prsa byla na svém místě! Jak je to dnes? (blesk.cz)	body shaming

Mediální bodyshaming lze považovat za akt symbolického násilí, jelikož reprodukuje škodlivé standardy krásy a posiluje představu, že určitá těla jsou žádoucí a přijatelnější než jiná. Většinové zaměření analyzovaných článků na ženy vyvolává dojem, že nevyžádaná objektivizace ženských těl je v pořádku. Nastavený diskurz, že ženská těla existují primárně pro potěšení a krásu, může mít dalekosáhlejší dopady například v oblasti sexuálního násilí.

Tabulka 12: Shrnutí analýzy mediálního bodyshamingu; 2020 a 2022

Počet článků	2020	2022
Mediální bodyshaming	74	88

Případová studie III.: Působení žen v politice

„Když do veřejného života vstoupí muž, média obvykle nevěnují pozornost tomu, že je to muž. Když se o úřad uchází žena, je její pohlaví téměř vždy předmětem debat...“ (Council of Europe, 2018).

Studie dlouhodobě ukazují, že političky se při rozhovorech pro média často setkávají s jinými a osobnějšími otázkami než jejich mužští kolegové. Jsou jim kladeny otázky týkající se jejich vzhledu, rodinného života, vztahů. Studie nadace Barbara Lee Family Foundation (2021) rovněž opakovaně zjišťují, že ženy, které se ucházejí o úřad, jsou častěji dotazovány na to, jak budou sladovat své pracovní a rodinné povinnosti. Politici jsou naopak častěji dotazováni na oblast své expertizy a politické postoje. Jak uvádí studie Rady Evropy (2018), tyto praktiky jsou v rozporu se zásadou rovného zacházení, která by měla platit pro všechny politiky. Právě toto zdůrazňování genderových stereotypů během volebního období pravděpodobně ovlivňuje rozhodování voličů a voliček. Rozhovory s političkami týkající se pouze „měkkých“ (soft) témat, mohou vyvolat dojem, že jiným tématům nerozumí. Zde se dostáváme k „symbolickému zneviditelnování“ žen a jejich (životních i profesních) zkušeností, jako tomu bylo v případě článků referujících častěji o odbornících než odbornících. Výzkumy totiž také naznačují, že voliči a voličky mají tendenci reagovat pozitivněji na politické kandidáty a kandidátky, kterým se bez ohledu na jejich pohlaví dostává takového pokrytí, jaké je obvykle poskytováno mužským kandidátům (Council of Europe, 2018, str. 18).

Popsané závěry se potvrdily i u analýzy rozhovorů a článků o senátorce Adéle Šíповé ve vybraných médiích. Šíповá je ve funkci senátorky za obvod č. 30 – Kladno od roku 2020,

po jejím zvolení byla v mediálních článcích referujících o ní akcentována zejména témata jejího nízkého věku a mateřství. Tato klíčová témata se objevovala v článcích ve všech analyzovaných médiích, kromě deníků Aha! (a ahaonline.cz) a Právo. Mnohdy přitom byla akcentována již v titulcích, např.: „*Bendl u mě klesl, říká nejmladší senátorka*“ (MF DNES, 12. října 2020). Upozorňování na nízký věk se nevyhnulo ani samotným otázkám: „*Je vám poměrně čerstvě 40 let, jak vás napadl zrovna Senát? I s ohledem na to, že jsou příští rok volby do Sněmovny, kde jste mohla kandidovat také. Proč jste se rozhodla jít touhle cestou?*“ (Blesk.cz, 13. října 2020). Formulace „jak vás napadl zrovna Senát?“ přitom může působit, jako by na práci senátorky neměla renomovaná advokátka kompetenci. Ve stejném rozhovoru následuje otázka: „*Vedle toho jste matkou pěti dětí. Jak k tomu budete stíhat právě Senát?*“ Je velice nepravděpodobné, že by podobnou otázku dostal politik Petr Bendl, otec čtyř dětí, kterého Adéla Šípová v druhém kole senátních voleb porazila. Média mohou tímto způsobem na jednu stranu ukazovat na problémy, kterým ženy (nejen ve vysoké politice) čelí, když se snaží sladit svůj osobní život – včetně výchovy dítěte –, a profesní život. Nicméně neustále zdůrazňování počtu dětí dané političky může také posilovat genderové stereotypy a odvádět pozornost od jejích profesních úspěchů a kvalifikace.

Dvojí metr je viditelný i v akcentování věku: „*Čtyřicetiletá advokátka Adéla Šípová po triumfu v prvním kole voleb do senátu na Kladně ovládla i kolo druhé, v němž porazila někdejšího středočeského hejtmana Petra Bendla.*“ (iDNES, 10. října 2020). Zatímco u Šípové se čtenáři a čtenářky dozví věk ihned, u Bendla zmíněný není vůbec. Hned „dvojí“ symbolické násilí se pak projevuje spojením poukazování na nízký věk a generického maskulina: „*Nejmladším zvoleným senátorem je Adéla Šípová.*“ (MF DNES, 12. října 2020) nebo: „*Před dvěma roky nasadili samostatně 12 kandidátů, do druhého kola a následně i Senátu se proboujel nakonec jeden: Adéla Šípová.*“ (Hospodářské noviny, 26. září 2022). Použití generického maskulina ve větě: „*Na Kladně lidé vybírali, zda se senátorem stane Adéla Šípová (piráti), nebo Petr Bendl (ODS).*“ (Právo, 10. října 2020) pak může povědomě ovlivňovat voliče a voličky, senátorem se totiž může při logické úvaze stát pouze P. Bendl, A. Šípová se může stát senátorkou.

Byl to pravděpodobně aspekt nízkého věku (na senátorku), který zapříčinil, že o ní média mnohdy v titulcích psala jako o „mladé Pirátce“ či „mladé advokátce“, případně pouze jako o „Adéle“. Jako například Blesk.cz (13. října 2020): „*Matka 5 dětí Adéla (40) dobyla Senát. Označili ji za „sluníčkářku“, Zemana má za nemocného muže*“. Na tomto příkladu je dobře vidět, jaké vlastnosti nově zvolené senátorky vnímá redaktor jako

nejdůležitější. Na prvním místě je mateřství (s akcentem na počet porozených dětí), následuje familiární oslovení, věk – a až poté samotný fakt, že byla zvolena do Senátu, jaké má „renomé“, a jaké jsou její názory. Právě používání pouze křestního jména političky může být považováno za formu symbolického násilí a něžného sexismu, jelikož může snížit profesní status a podkopat autoritu političky. Média tím mohou nenápadně naznačovat, že je méně seriózní nebo méně kvalifikovaná než její mužští kolegové. Jak uvádí Valdřová (2018, str. 115), označení křestním jménem signalizuje důvěrnost, ale i uplatňování a kontrolu moci.

Analýza článků informujících o činnostech a osobnosti Adély Šípové zjistila, že 13 % všech analyzovaných textů obsahovalo zdůraznění jejího věku, 4 % pak akcentovaly její mateřství a rodinu. Za pozitivní by se ovšem dalo pokládat, že věk a děti Adély Šípové média probírala z většiny po jejím zvolení v roce 2020 (tehdy tvořily z 22 % aspekt věku a z 9 % aspekt rodiny), v období od začátku roku 2021 do konce roku 2022 se tyto aspekty objevovaly ve stále menší míře. Celkový počet zmínek o věku a počtu dětí byl více než dvojnásobný, než tomu bylo v případě Lukáše Wagenknechta, který byl nejmladším senátorem v roce 2018.

Tabulka 13: Výskyt sledovaných proměnných v člancích referujících o A. Šípové (2020–2022)¹⁵

Rok	Celkem článků	Věk A. Šípové	Rodina A. Šípové
2020	94	21	8
2021 a 2022	99	4	1

Tabulka 14: Výskyt sledovaných proměnných v člancích referujících o L. Wagenknechtovi (2018–2020)

Rok	Celkem článků	Věk L. Wagenknechta	Rodina L. Wagenknechta
2018	89	9	0
2019 a 2020	242	2 ¹⁶	0

Kromě toho, že političky dostávají jiné otázky než politici, mají média tendenci věnovat se během volebních kampaní více manželkám politických lídrů než samotným političkám (Council of Europe, 2018, stránky 18-19). Výzkumy také ukazují, že mediální

¹⁵ CDA podléhaly pouze články, ve kterých byly přítomny sledované narativy (tzn. celkem 34).

¹⁶ Jedna zmínka o věku senátora se přímo vztahovala k věku senátorky Adély Šípové.

pokrytí političek je často negativnější a kritičtější než pokrytí politiků, kdy je ve velké míře hodnocen zejména jejich vzhled. Přestože „pozitivní“ hodnocení vzhledu političek by mohli mít lidé tendenci nevnímat jako negativní, stále se jedná o nevyžádanou objektivizaci. Ve veřejném prostoru se s ní setkala například i poslankyně Klára Kocmanová. Po jejím zvolení do Sněmovny vyšel na serveru Blesk.cz (12. října 2021) článek s titulkem: „*Sličná asistentka (28) mezi poslanci Pirátů. Ferjenčík se po výprasku těší na dítě*“. Nejen, že redaktor dal na první místo „sličná“ a za nejdůležitější tak označil její vzhled, ale Kocmanovou ani nejmenoval. Místo toho si vysloužila označení „asistentka (28)“, jako by se jednalo o náhodou asistentku přicházející do politiky z náhodné společnosti. O den dříve (11. října 2021) o ní přitom Blesk.cz napsal: „*Piráti mají jenom čtyři poslance, a jedním z nich je i Klára Kocmanová, která je »sněmovní pannou«*.“ Použil by daný novinář slovní spojení „sněmovní paní“, jednalo by se o muže, který byl do Sněmovny zvolen bez předchozích zkušeností?

Častější je ovšem negativní kritika vzhledu političek. V magazínových rubrikách „módní policie“ jsou stále více předmětem hodnocení ženy. Zřejmě to bylo i během prezidentských voleb, kdy při hodnocení outfitů nebyli hodnoceni současně Danuše Nerudová, Petr Pavel a Andrej Babiš, nýbrž často to byly Danuše Nerudová, Eva Pavlová a Monika Babišová. Od političek tak česká média očekávají celkem tři směny – domácí, pracovní a estetickou (Homfray, 2022, str. 190). Politička je tedy „správnou“ ženou, pokud má doma uklizeno, dobře odvádí svou práci a zároveň je při tom upravená.

1.8 Výsledná typologie: Koncept ženy v českých médiích

V úvodu praktické části diplomové práce bylo uvedeno, že cílem není podat další esencialistickou definici ženy. Práce se místo toho snaží dokázat, že je možné formulovat typologie konceptu ženství v českých médiích, aniž by začala a skončila u výchozího stanoviska esencialismu. Tato výzva totiž lze překonat užitím nominalistických přístupů k ontologii genderu, jako tomu bylo u konceptu sériovosti Young (1994). Přestože ženy nejsou homogenní skupinou a je velmi povrchní na ně takto nahlížet, česká média se skrze symbolické násilí podílejí na vytváření a udržování konceptu ženství. Činí tak prostřednictvím nástroje moci, nástroje, který je pro média naprosto klíčovým: jazykem.

„Tím, že jsme jako muž nebo žena začlenění do objektu, který se snažíme pochopit, jsme ztělesnili historické struktury mužského řádu v podobě nevědomých schémat vnímání

a hodnocení. Když se tedy snažíme pochopit mužskou nadvládu, pravděpodobně se uchýlíme ke způsobům myšlení, které jsou produktem nadvlády. Naše jediná naděje, jak se z tohoto kruhu vymanit, spočívá v nalezení praktické strategie, jak předmět vědecké objektivizace zpředmětnit.“ (Bourdieu, Masculine Domination, 1998, str. 5)

Symbolické násilí páchané na ženách je v českých médiích všudypřítomné. Diplomová práce si kladla za cíl postihnout co nejvíce jeho mocenských struktur, jimiž přímo ovlivňuje fungování společnosti. Jsou jimi:

- **Předpokládaná identita.** Jasná kvantitativní převaha generického maskulina nad všemi ostatními formami označování osob vystupujících v mediálních textech vyvolává dojem, že mužské identity (tedy ty dominantní) jsou normou a ostatní (podřizující se) odchylkou.
- **Odvozená ženská identita.** „Jiná než mužská“ identita je českými médii často konstruována v opozici či vztahu k té mužské. Praxe přechylování cizích ženských příjmení je patriarchálním nástrojem, který posiluje představu, že identita ženy je vázána na identitu jejího manžela či otce. Je v zásadě „jedno“, jak velkým sociálním či jiným kapitálem žena disponuje, její příjmení bude českými médii pravděpodobně přechýleno. Přestože ohledně praxe přechylování nepanuje v českých médiích žádný jednotný konsenzus.
- **Stírání rozdílů mezi sexuálním násilím a nestydatým vtípem.** Česká média se při referování o sexuálním násilí dopouštějí závažných chyb, například absence kontextu a vysvětlování či sekundární viktimizace. Současný stav je přitom natolik normalizovaný, že nenastává posun a reflexe například v dichotomii oběť-přeživší. Symbolické násilí je v této oblasti patrné také v bagatelizaci sexuálního násilí, tedy muž, který se jej dopustí, je nazýván stejně jako žena, která přijde na společenskou událost „nahore bez“. Česká média tím vysílají signál, že sexuální násilí nemusí být ve společnosti chápáno jako závažný trestný čin.
- **Rigidní krása.** Česká média vytyčila jeden akceptovaný vizuál ženské identity. Při jeho udržování využívají mocenských nástrojů pramenících z patriarchátu, včetně restriktivních diet a body shamingu.
- **Žena v politice, nikoli politička.** Nabytému mocenskému postavení a autoritě navzdory jsou političky stále českými médii definovány a posuzovány především na

základě své „jiné než mužské“ identity. Jinými slovy, jejich gender je často považován za určující charakteristiku, jejich úspěchy a kvalifikace jsou mnohdy v důsledku toho přehlíženy nebo znehodnocovány.

„Býti ženou“ v českých médiích není individuálním atributem, nýbrž sociálně konstruovaným fenoménem, který se vytváří a reprodukuje prostřednictvím: a) opakování; b) kontinuity. To znamená, že koncept „jiné než mužské identity“ česká média vytváří prostřednictvím opakovaného provádění (a předvádění) genderových praktik a norem, které jsou utvářeny širšími sociálními strukturami a kulturními přesvědčeními.

1.8.1 Možnosti pro další zkoumání

Diplomová práce poskytla sondu do mediální reprodukce symbolického násilí páchaného na ženách. Vzhledem k velkému množství analyzovaných článků a poměrně širokému výběru analyzovaných médií může výsledná typologie představovat kromě lepší orientace a rozpoznání problematiky také cestu k genderově spravedlivějšímu jazyku. Jako oblast dalšího zkoumání se tak přímo nabízí analýza konstrukce nebinárních a trans identit v českém mediálním prostředí. Právě tyto identity jsou totiž například z mediálního pokrytí problematiky sexuálního násilí zcela vyloučeny. Jejich existenci jazyk symbolicky vyhlazuje ještě nepoměrně více než v případě žen – a to už, vrátím-li se na samotný počátek této práce, v samotné esenci rodové zatíženosti češtiny. Trans a nebinární lidé by si zcela určitě zasloužili¹⁷ zmapovat, jak o nich referují česká média – nebo, jak by o nich měla referovat.

Závěrem: Spravedlivý jazyk jako výzva pro novináře*ky

Jazyk má sloužit lidem, nikoli naopak. Měl by být schopen se měnit v čase a být používán tak, aby lidem usnadňoval efektivní komunikaci, a ne aby se museli přizpůsobovat jeho omezením a limitům. Jazyk by měl představovat intersekcionalitu a přístupnost, nikoli nástroj útlaku nebo marginalizace.

Diplomová práce ale ukazuje, proč tomu tak dosud není, a ani zatím nemůže být. Jazyk odráží hodnoty a normy, jimiž se řídí lidé, již jej užívají. Dokud se tak nezměníme

---

¹⁷ Koncovka x použita záměrně. Jedná se o (minimálně v češtině) poměrně nový prostředek inkluzivního jazyka. Používá se především při psaní o nebinárních lidech nebo lidech, kteří nepoužívají mužská ani ženská jména.

my, není možné změnit jazyk. Skrze teoretický a analytický rozbor fenoménu symbolického násilí práce prokázala, že před sebou máme ještě dlouhou a trnitou cestu. Rozpoznání a odmítnutí zjevných i skrytých genderových nerovností nyní představuje velkou výzvu pro českou žurnalistiku. Zejména proto, že zatím neexistuje jednotný dohodnutý soubor pravidel pro používání genderově citlivého jazyka, byť feminističtí lingvisté a lingvistky (jmenovitě pak především lingvistka Jana Valdřová a lingvista Vít Kolek) se o osvětu a citlivé vysvětlování usilovně snaží. Na žurnalistiku jsou zároveň kladeny stále větší tlaky na rychlost, svižnost a jednoduchost sdělení (Bartošek, 2002), což mohou snahy o genderově senzitivní jazyk (tedy například omezení používání generického maskulina) ztěžovat. Novináři a novinářky se rovněž mohou setkat s odporem a nepochopením od svých čtenářů a čtenářek. Média nicméně nemohou odmítat odpovědnost za svá selhání nebo za důsledky, jež mohou být považovány za škodlivé a skrytě násilné, byť nedochází k formálnímu porušování práv a svobod jednotlivců/žen (McQuail, 2016, str. 161), pouze tomu symbolickému. Genderově citlivý jazyk by měl být důležitým aspektem etické a odpovědné žurnalistiky.

Summary

Language is meant to serve the people, not the other way around. It should be redefined and used in a way that facilitates people's effective communication and expression, rather than forcing them to adapt to its limitations and constraints. Language should represent inclusiveness and accessibility, not an instrument of oppression or marginalisation.

But the thesis shows why this is not yet the case, nor can it be. Language reflects the values and norms that guide the people who use it. Until we do so, it is impossible to change language. Through a theoretical and analytical analysis of the phenomenon of symbolic violence, the thesis has shown that we still have a long and thorny road ahead of us. Recognising and rejecting overt and covert gender inequalities is now a major challenge for Czech journalism. This is especially so because there is not yet a single agreed set of rules for the use of gender-sensitive language, although feminist linguists and linguists (namely linguists Jana Valdová and Vít Kolek) are working hard to raise awareness and provide sensitive explanations. At the same time, there are increasing pressures on journalism for speed, fluency and simplicity of communication (Bartošek, 2002), which can make efforts towards gender-sensitive language (e.g., limiting the use of generic masculinities) more difficult. Journalists may also face resistance and misunderstanding from their readers. However, the media cannot deny responsibility for their own failures or for consequences that may be considered harmful, even if there is no formal violation of individual/women's rights and freedoms (McQuail, 2016, p. 161). Gender-sensitive language should be an important aspect of ethical journalism.

Citovaná literatura

- Carter, C., Branston, G., & Allen, S. (1998). *News, Gender and Power*. Psychology Press.
- Ciglerová, J. (5. září 2019). *Přechylování je symbolické ponížení žen. Ať se každý jmenuje, jak chce, říká lingvistka*. Načteno z Deník N: <https://denikn.cz/191736/prechylovani-je-symbolicke-ponizeni-zen-at-se-kazdy-jmenuje-jak-chce-rika-lingvistka/>
- Council of Europe. (2018). *Media, elections and gender - Study on media coverage of elections with a specific focus on gender quality*. Načteno z Éditions du Conseil de l'Europe: <https://edoc.coe.int/en/media/7612-media-elections-and-gender-study-on-media-coverage-of-elections-with-a-specific-focus-on-gender-quality.html>
- Cuklanz, L. M. (2014). Mass media representation of gendered violence. V C. Carter, L. Steiner, & L. McLaughlin, *The Routledge companion to media and gender* (stránky 32-41). London; New York : Routledge, Taylor & Francis Group.
- Cvrček, V. (2010). *Mluvnice současné češtiny I.: Jak se píše a jak se mluví*. (978-80-246-1743-5, Editor) Karolinum.
- Čmejrková, S. (1998). Jazyk pro druhé pohlaví. *Český lid*, 85(3), 265-272 .
- Čírtková, L. (2014). *Viktologie pro forenzní praxi*. Portál.
- Škaldová, M. (22. únor 2023). *S tím na něj v posteli nechodte. Co muži při sexu vyložene nesnášejí*. Načteno z iDNES.cz: <https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/co-muzi-pri-sexu-vylozene-nesnaseji>
- Šmausová, G. (2002). Proti tvrdošijné představě o ontické povaze gender a pohlaví. *Sborník prací Fakulty sociálních studií Brněnské Univerzity*, 15-27.
- American Psychological Association. (2007). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Načteno z APA: https://www.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh241/files/media/document/apa_report.pdf
- Archer, A. M., & Kam, C. D. (2022). She is the chair(man): Gender, language, and leadership. *The Leadership Quarterly*, 33(6).
- Armstrong, C. L., & Nelson, M. L. (2005). How Newspaper Sources Trigger Gender Stereotypes. *J & MC Quarterly*, 82(4), 820-837.
- Badinter, É. (2005). *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka.
- Barbara Lee Family Foundation. (2021). *Putting Sexism in its Place on the Campaign Trail*. Načteno z Barbara Lee Family Foundation: <https://www.barbaraleefoundation.org/6076-2/>
- Barker, K., & Macleod, C. (2015). 'Victim' or 'survivor'? : language, identity and ethics revisited . *9th Biennial Conference*. Rhodes University Proatia : International Society of Critical Health Psychology (ISCHP) .
- Bartošek, J. (2002). Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky. *Naše řeč*(2), 68-78.
- Bem, S. (1993). *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. New Haven: Yale University Press.
- Benedict, H. (1992). *Virgin or Vamp: How the Press Covers Sex Crimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*(2), 8-14.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Malden, USA: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Masculine Domination*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2014). *Co se chce říct mluvením. Ekonomie jazykové směny*. Praha: Karolinum.
- Burawoy, M. (2019). *Symbolic violence: Conversations with Bourdieu*. Durham and London: Duke University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender Troubles*. New York: Routledge.
- Daryanani, A. (28. January 2021). *What Is "Diet Culture"?* Načteno z UCSD: <https://recreation.ucsd.edu/2021/01/diet-culture-social-media/>
- Dokulil, M. (1951). *Nová skutečnost v zrcadle slovní zásoby češtiny*. Načteno z Naše řeč, Ústav pro jazyk český AV ČR: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4246>
- Dvorsky, G., & Hughes, J. (20. Březen 2008). *Postgenderism: Beyond the Gender Binary*. Načteno z IEET Monograph Series: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=93effd752bbe71000e3fe305f23eb2469c19509c>
- Dvořáková, I. (2010). *Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza*. Načteno z AntropoWeb: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_2_2010/Dvorakova_I-2-2010.pdf
- Eckert, P., & McConnell-Ginet. (2013). *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Žižek, S. (2008). *Violence: Six Sideways Reflections*. London: Picador.

- Eisner, P. (1946). *Chrást i tvrz: kniha o češtině*. Praha: Jaroslav Podroužek.
- English, M. D., & Rubenstein, R. E. (2022). Systemic Violence. V L. R. Kurtz, *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (Third Edition)* (stránky 439-444). Academic Press.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. New York: Longman.
- Fernández, E. G., Bedía, R. C., & Cerdá, M. E. (2016). The media and the symbolic violence against women. *Revista Latina de Comunicación Social*(71), 818-832.
- Fiske, S. T., & Glick, P. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512.
- Flyvbjerg, B. (2011). Case Study. V N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln, *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (stránky 301-316). Thousand Oaks: SAGE.
- Gallagher, M. (2015). Media and the representation of gender. V C. Carter, L. Steiner, & L. McLaughlin, *The Routledge Companion to Media & Gender*. New York: Routledge.
- Gender Studies. (18. prosinec 2017). Mediální omyl používání pojmu „sexuální harašení“. Načteno z Gender Studies o.p.s.: <https://genderstudies.cz/tiskove-zpravy/tz.shtml?x=2510700>
- Genner, S., & Süß, D. (2017). *Socialization as Media Effect*. Načteno z Zurich University of Applied Sciences: https://sarah.genner.cc/uploads/5/1/4/1/51412037/socialization_as_media_effect.pdf
- Goblet, M., & Glowacz, F. (2021). Slut Shaming in Adolescence: A Violence against Girls and Its Impact on Their Health. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18(12), <https://doi.org/10.3390/ijerph18126657>.
- Google Trends. (2020). *Rok 2020 ve vyhledávání*. Načteno z Google Trends: <https://trends.google.com/trends/yis/2020/GLOBAL/>
- Google Trends. (2022). *Rok 2022 ve vyhledávání*. Načteno z Google Trends: <https://trends.google.com/trends/yis/2022/GLOBAL/>
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Greer, C. (2017). News, media, victims, and crime. V P. Davies, P. Francis, & C. Greer, *Victims, crime & society: an introduction* (stránky 48-65). London: SAGE.
- Harvalík, M. (2016). Přechylování příjmení v češtině z onomastického hlediska. V J. u. SAV, *Prechyľovanie: áno – nie?* (stránky 23-28). Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Hatch, J. A. (2002). *Doing Qualitative Research in Education Settings*. Ithaca, NY: State University of New York Press.
- Havlíková, P., & Možíšová, A. (2016). *A CO ŽENY V MÉDIÍCH? ANALÝZA ZOBRAZOVÁNÍ ŽEN V TIŠTĚNÝCH A ONLINE MÉDIÍCH V ROCE 2015*. Načteno z NESEHNUTÍ: https://6d77a323ea.clvaw-cdnwnd.com/50d2286a49b6846c801b72a1cf7189d4/200000327-ddbfbd9/A%20co%20zeny%20v%20medi%20C3%ADch_2.pdf?ph=6d77a323ea
- Heale, R., & Twycross, A. (2018). What is a case study? *Evidence-Based Nursing*, 21, 7-8.
- Henry, F., & Tator, C. (2002). *Discourses of Domination: Racial Bias in the Canadian English-Language Press*. Toronto: University of Toronto Press.
- Homfray, Š. (2022). *Proč jsme tak našťvané?* wo-men.
- INSPQ. (2017). *Sexual Assault and the Media*. Načteno z INSPQ Public health expertise and reference centre: <https://www.inspq.qc.ca/en/sexual-assault/media/sexual-assault-and-media>
- Irigaray, L. (1980). When Our Lips Speak Together. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 6(1), 69-79.
- Ježková, A. (10. červen 2022). *Když se potkají dva lidé, potkají se dva gendery, říká lingvistka Valdřová (Rozhovor)*. Načteno z Refresher.cz: <https://refresher.cz/116250-Kdyz-se-potkaji-dva-lide-potkaji-se-dva-gendery-rika-lingvistka-Valdrova-Rozhovor>
- Jiroutová Kynčlová, T. (2019). O jazyku kriticky aneb Aby „hezky česky“ neznamenalo „patriarchálně“. *Gender a výzkum*, 20(1), 164-170.
- Kaplan, R. (1990). Concluding Essay: On Applied Linguistics and Discourse Analysis. *Annual Review of Applied Linguistics*, 11, 199-204.
- Kay, K., & Shipman, C. (May 2014). *The Confidence Gap*. Načteno z The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2014/05/the-confidence-gap/359815/>
- Kelly, L., Burton, S., & Regan, L. (1996). Beyond Victim or Survivor: Sexual Violence, Identity and Feminist Theory and Practice. V L. Adkins, & V. Merchant, *Sexualizing the social : power and the organization of sexuality* (stránky 77-101). New York: St. Martin's Press.
- Killbourne, J. (2000). *Can't Buy My Love: How Advertising Changes the Way We Think and Feel*. (I. 9780684866000, Editor) Free Press.
- Kolek, V. (2022). Způsoby označování osob z hlediska ne/binarity genderu: kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik. *Gender a výzkum / Gender and Research*, 23(2), 62–81.
- Kolek, V., & Valdřová, J. (2020). Czech gender linguistics: topics, attitudes, perspectives. *Slovenščina 2.0*, 8(1), 35-65.

- Litosseliti, L. (2006). *Gender and Language Theory and Practice*. London: Routledge.
- McQuail, D. (2016). *Žurnalistika a společnost*. Praha: Karolinum.
- Martyna, W. (1978). What does "he" mean? Use of generic masculine. *Journal of Communication*, 28(1), 131-138.
- Mastari, L., Spruyt, B., & Siongers, J. (2019). Benevolent and Hostile Sexism in Social Spheres: The Impact of Parents, School and Romance on Belgian Adolescents' Sexist Attitudes. *Frontiers in Sociology*, 4(47), 1-13.
- Miessler, J. (2008). Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů. V *Médiá a text II* (stránky 118-124). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Ponterotto, D. (2016). Resisting the Male Gaze: Feminist Responses to the "Normalization" of the Female Body in Western Culture. *Journal of International Women's Studies*, 17(1), 133-151.
- RCEW. (2023). *What is rape?*. Načteno z Rape Crisis England & Wales (RCEW): <https://rapecrisis.org.uk/get-informed/types-of-sexual-violence/what-is-rape/>
- RAINN. (2023). *Key Terms and Phrases*. Načteno z RAINN: <https://www.rainn.org/articles/key-terms-and-phrases>
- Rape and Sexual Abuse Counselling Centre. (1990-2023). *Victim? Survivor? The importance of the language we use to talk about people who have experienced sexual violence*. Načteno z RSACC: <https://www.rsacc-thecentre.org.uk/guest-blogs/victim-survivor-the-importance-of-the-language-we-use-to-talk-about-people-who-have-experienced-sexual-violence/>
- Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. (I. 80-246-0525-2, Editor) Praha: Karolinum.
- Roy, A. (2017). *The Ministry of Utmost Happiness*. New York City: Knopf.
- Ruoho, I., & Torkkola, S. (2018). Journalism and Gender: Toward a Multidimensional Approach. *Nordicom Review*, 39(1), 67-79. Načteno z Institutional Repository of Tampere University : <https://core.ac.uk/download/pdf/250153291.pdf>
- Rychlíková, A. (22. červenec 2010). *O kultuře sexismu*. Načteno z Novinky.cz: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-apolena-rychlikova-o-kulture-sexismu-40290663>
- Schell, C. (1992). *The Value of the Case Study as a Research Strategy*. Načteno z Manchester Business School: <https://apprendre.auf.org/wp-content/oper/13-BF-References-et-biblio-RPT-2014/The%20Value%20of%20the%20Case%20Study%20as%20a%20Research%20Strategy.pdf>
- Saguy, T., Reifem-Tagar, M., & Joel, D. (2021). The gender-binary cycle: the perpetual relations between a biological-essentialist view of gender, gender ideology, and gender-labelling and sorting. *Phil. Trans. R. Soc.*, 1-9.
- Sedláková, R. (2014). *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing.
- Skewes, L., Fine, C., & Haslam, N. (24. červenec 2018). *Beyond Mars and Venus: The role of gender essentialism in support for gender inequality and backlash*. Načteno z PLoS ONE 13(7): <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0200921>
- Stake, R. E. (2000). Case studies. V N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln, *Handbook of qualitative research* (stránky 435-453). Thousand Oaks: Sage.
- Stapley, E., O'Keeffe, S., & Midgley, N. (2022). Developing Typologies in Qualitative Research: The Use of Ideal-type Analysis. *International Journal of Qualitative Methods*(21).
- Stone, A. (2004). Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Philosophy. *Journal of Moral Philosophy*, 135-153.
- Svobodová, D. (2011a). K aktuální situaci v oblasti přechylování apelativ v češtině. V F. f. Prešove, *Vidy jazyka a jazykovedy* (Sv. ISBN 978-80-555-0335-6, stránky 257-262). Prešov: Filozofické fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Svobodová, D. (2011b). Přechylování cizojazyčných příjmení ve světle aktuálního úzu. V F. f. Prešove, *Jednotlivé a všeobecné v onomastice* (stránky 93-100). Prešov: Prešovska univerzita v Prešove.
- Swift, J., & Gould, H. (11. January 2021). *NOT AN OBJECT: ON SEXUALIZATION AND EXPLOITATION OF WOMEN AND GIRLS*. Načteno z UNICEF USA: <https://www.unicefusa.org/stories/not-object-sexualization-and-exploitation-women-and-girls/30366>
- Swim, J. K., Mallett, R., & Stangor, C. (August 2004). Understanding Subtle Sexism: Detection and Use of Sexist Language. *Sex Roles*, 51(3/4), 117-128.
- Thacker, L. K. (2017). Rape Culture, Victim Blaming, and the Role of Media in the Criminal Justice System. *Kentucky Journal of Undergraduate Scholarship*, 1(1), 89-99.
- Thapar-Björkert, S., Samelius, L., & Sanghera, G. S. (2016). Exploring Symbolic Violence in the Everyday: Misrecognition, Condescension, Consent and Complicity. *Feminist Review*, 112(1), 144-162.
- Tuchman, G. (1981). The symbolic annihilation of women by the mass media. V S. Cohen, *The manufacture of news : social problems, deviance and the mass media* (stránky 169-185). London: Sage

Publications.

- Valdrová, J. (Červen 2001a). Stereotypy a klišé v mediální projekci genderu. *Sociologický časopis*, 37(2), 183-205.
- Valdrová, J. (2001b). Novinové titulky z hlediska genderu. *Naše řeč*, 84(2), 87-91.
- Valdrová, J. (2008). „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ Testy generického maskulina v českém jazyce. *Naše řeč*, 91(1), 26-38.
- Valdrová, J. (2012). Rodové asymetrie názvů osob z hlediska feministické lingvistiky. *Jazykovědné aktuality*, XLIX(3 a 4), 118-123.
- Valdrová, J. (2018). *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: Slon.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. V D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin, *The Handbook of Discourse Analysis* (stránky 466-485). Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Vandenberghe, H. (2019). Representation of women in the news: balancing between career and family life. *Media and Communication*, 7(1), 4-12.
- Veškrnová, A. (14. únor 2023). *Faldiky ani velká stehna neřeší. Anička Slováčková se pochlubila fotkou v plavkách. Bez retuše a filtrů*. Načteno z Super.cz: <https://www.super.cz/1076803-faldiky-ani-velka-stehna-neresi-anicka-slovackova-se-pochlubila-fotkou-v-plavkach-bez-retuse-a-filtru.html>
- Vochocová, L. (2019). *Ženy (a muži) ve zpravodajských redakcích*. Praha: Karolinum.
- Wood, J. (1994). Gendered media: The influence of media on views of gender. *Gendered lives: Communication, gender, and culture*(9), 231-244.
- Young, I. M. (1994). Gender as Seriality: Thinking about Women as a Social Collective. *Signs*, 19(3), 713-738.

Teze diplomové práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky: Bc. Adéla Ježková	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky: 2021/2022	
Fakultní e-mail diplomantky: 49151449@fsv.cuni.cz	
Studijní program/forma studia: Žurnalistika (N0321A180007)	
Název práce v češtině: Média o ženách: Reprodukce symbolického násilí	
Název práce v angličtině: Media, women and the reproduction of symbolic violence	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023) (diplomovou práci je možné obhajovat <u>nejdříve</u> šest měsíců od schválení tezi) LS 2022/2023	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Přestože násilí mnohdy evokuje rány a modřiny, to symbolické je spíše neviditelné – a o to možná nebezpečnější. Je spojeno se strukturami nerovnosti, diskriminace a útlaku, které jsme se rozhodli pomocí násilných symbolů udržet při životě. Jako společnost jsme si podobné chování internalizovali a často tak nejsme schopni jej kriticky rozpoznat, jelikož je chápáno jako norma (Daly, 1978; Rich, 1978; Bourdieu 1990; Manne, 2017). Koncept symbolického násilí vychází z myšlenky, že monopol na „relevantní“ interpretaci reality mají ti, kteří disponují největší mocí. Jeho projevy jsou znatelné například v tom, kdo bude mít ve veřejném prostoru hlas, kdo bude v jaké pozici, jak bude na danou (např. marginalizovanou) skupinu nahlíženo (Bourdieu, 2000). Tato diplomová práce se zaměří na to, jakým způsobem je toto strukturální násilí páchané na ženách reprodukováno masmédií. Prostřednictvím jazyka a obrazu – klíčovými nástroji médií – má totiž společnost tendenci definovat druhé (Thorne & Kramarae & Henley, 1983). Média mají v dnešní době na utváření světonázoru člověka nebývalý vliv. Tato schopnost pramení z toho, na jakém principu fungují – kontrolují, jaké události projdou přes gatekeepery, rozhodují, čemu (a komu) bude věnována pozornost a jakým mediálním obrazem na ně bude nahlíženo (McQuail, 2016). Jedním z klíčových aspektů, který tuto novinářskou kulturu – jejíž součástí jsou samozřejmě i zpravodajské výstupy, formuje, je gender (Vochocová, 2011). Díky tomu a svému mocenskému postavení média mohou přispívat k reprodukci genderových stereotypů, které posilují nerovnost mezi ženami a muži (např. Butler, 1990; Gauntlett, 2002; Jiráček, 2005; Vochocová, 2011; Shamilishvili, 2019). A tak vzniká (symbolické) násilí. V bakalářské práci jsem se věnovala postavení novinářek-žen v českém mediálním prostředí – zkoumala jsem tedy genderový aspekt žurnalistiky „uvnitř“. Nyní jej chci zkoumat i z druhé strany. V českém akademickém prostředí existuje celá řada prací, které se zabývají genderovými stereotypy či sexismem ve zpravodajských obsazích i reklamě. V době zpracování výzkumné teze jsem ovšem u nás nenalezla práci, která by tyto jevy interpretovala explicitně v kontextu symbolického násilí. Tato diplomová práce si proto klade za cíl vyplnit mezeru ve znalostech v této oblasti.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Právě pro svůj signifikantní vliv na společnost bývají zpravodajská média označována za „čtvrtou složku státní moci“ (Schultz, 1998). Utváří naše myšlení a to, jak uvažujeme o světě. Pokud je nám tedy	

neustále podsouváno „neviditelné“ násilí, po čase si jej sami internalizujeme.

Praktická část diplomové práce si klade za cíl vytvořit typologii nejčastějších způsobů, kterými se média dopouští symbolického násilí na ženách. Analyzována bude „každodennost“, tedy narativy, kterými média upevňují podřízenou pozici žen často nevědomě či z neznalosti, zde jsou stěžejní součástí články lifestyleového charakteru týkající se například zdraví či vztahů. Práce se zaměří také na sexuální násilí, které může být jedním z projevů (či dopadů) právě násilí symbolického. Praktická část ovšem ale kromě symbolického násilí páchaného na „obyčejných“ ženách (tedy i čtenářkách) okrajově prozkoumá i sféru veřejnou – tedy, jak zvolená média referují o političkách, a jaké otázky jim kladou.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Teoretická část

a) Teoretické vymezení problematiky a pojmu symbolické násilí

a1) *Pierre Bourdieu*

a2) *Genderový řád a somatizace nadvlády*

a3) *Role institucí v utváření genderu*

Úvodní část diplomové práce se bude zabývat především teoretickým vymezením problematiky a pojmu symbolického násilí. Jelikož se jedná o termín, který je spojen s teorií Pierra Bourdieua, značná část bude věnována právě jeho myšlenkám. Ty budou popsány zejména prostřednictvím publikace *Nadvláda mužů* (2000). V úvodu se práce zaměří také na vztah jedince a společnosti – jakým způsobem je utvářen (a udržován) genderový řád. Významnou roli v genderové rovině společnosti hrají instituce, mezi které kromě rodiny či státu patří také média. Jedna z úvodních teoretických kapitol taktéž shrne výsledky vybraných zahraničních výzkumů zkoumajících symbolické násilí v médiích z minulých let.

b) Jazyk jako nástroj moci

Tato kapitola jako celek pojmenuje jazyk jako jeden z nástrojů, které reprodukují genderově podmíněné (symbolické) násilí. Zaměří se na způsoby, jakými jazyk napomáhá definování, znevažování a zneviditelnování žen. Mezi ně patří mimo jiné sexistické výrazy, paternalistická pojmenování či generické maskulinum. Stěžejním rámcem pro tuto kapitolu budou analýzy feministických badatelek a badatelů, kteří* které zkoumali* jazyk jako symbolický systém úzce spjatý s patriarchální sociální strukturou (např. Daly, 1978; Rich, 1979).

c) Metodologie výzkumu

Tato kapitola popíše metodologii aplikovanou v praktické části diplomové práce. ?

2. Praktická část

a) Typologie mediálního symbolického násilí

a1) *Každodennost*

a2) *Sexuální násilí*

a3) *Politika*

Cílem praktické části je prozkoumat nejčastější prostředky, jakými média reprodukují, vytváří či akceptují symbolické násilí páchané na ženách. Práce bude analyzovat, jak referují o „obyčejných“ i známých ženách, jaké volí k článkům fotografie i titulky. Díky tomu, že práce využije „seriózní“ zpravodajská média, ale i bulvární, bude možné následně provést porovnání.

3. Shrnutí výsledků

Tato kapitola nabídne shrnutí, jaké nástroje symbolického násilí česká média využívají, čím se liší, a v jakém kontextu se nejčastěji objevují. Pomocí rešerše lingvisticko-genderových analýz z let minulých také kapitola nabídne nástroje, které mohou českým novinářům a novinářkám pomoci se oprostit od

reprodukce symbolického násilí.

4. Závěr

5. Bibliografie

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Diplomová práce pro analýzu symbolického násilí využije články v nejčtenějších celostátních denících, které mají i online verzi. Jmenovitě se jedná o Blesk, MF Dnes, Lidové noviny, Právo, Aha a Hospodářské noviny (deník Sport do analýzy zařazen nebude). Zkoumány budou dvě období – rok 2020 a 2022, díky čemuž vznikne prostor pro srovnání. Práce se zaměří na články, ve kterých se objevují následující témata: sexuální násilí; životní styl a vztahy; ženy v politice. Součástí analýzy budou taktéž zvolené (i ilustrační) fotografie a titulky u příslušných článků.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Diplomová práce využije obsahovou analýzu článků ve zvolených médiích zpravodajského i bulvárního charakteru. Zaměří se především na použité jazykové prostředky vztahující se k ženám a celkové rámcování.

Práce využije kombinaci kvantitativních i kvalitativních metod. Nejprve bude pomocí filtrování vytvořen inventář článků publikovaných v nejčtenějších celostátních denících, které mají jak tištěnou, tak online verzi. Články budou následně kódováním rozřazeny do zkoumaných kategorií popsaných výše. Práce v další fázi vyselektuje konkrétní články s vysokou výpovědní hodnotou, které budou nést označení „primární“. Ty budou zkoumány více do hloubky. Použité metody poskytnou vhled do toho, jakým způsobem symbolické násilí postupuje českými médii.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků):

- **BOURDIEU, Pierre. 1990. Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press. ISBN: 9780674510418.**

Autor nalézá spojitosti v jazyce, moci a politice. Kritizuje tradiční přístupy k jazyku, včetně lingvistických teorií Saussura – tvrdí, že na jazyk je třeba nahlížet nejen jako na prostředek komunikace, ale také jako na prostředek moci, jehož prostřednictvím jednotlivci prosazují své zájmy.

- **BOURDIEU, Pierre. 2000. Nadvláda mužů. Praha: Karolinum. ISBN: 80-7184-775-5.**

Autor analyzuje mužskou nadvládu jako ukázkový příklad neviditelného symbolického násilí, které se uplatňuje v každodenních praktikách společenského života.

- **BERGER, Peter Ludwig, Thmoas LUCKMANN. 1999. Sociální konstrukce reality. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN: 80-85959-46-1.**

Autoři tvrdí, že společnost je vytvářena lidmi a lidskou interakcí – habitualizací. Ta popisuje, jak se jakákoli činnost, která se často opakuje, vtěluje do vzorce, který lze v budoucnu znovu provádět stejným způsobem a se stejným úsporným úsilím.

- **BERN, Sandra L. 1993. The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality. Yale University Press.**

Autorka zkoumá „genderové čočky“ západních kultur. Zabývá se tím, jak skryté předpoklady zakotvené v kulturních diskurzích, společenských institucích a psychice jednotlivců upevňují moc mužů a utlačují ženy a sexuální menšiny.

- **HARDING, Sandra. 1986. The science question in feminism. Ithaca: Cornell University Press.**

Genderové vztahy jsou podle autorky uchyceny ve třech vzájemně propojených rovinách. První je rovina symbolická (genderový symbolismus), kdy se v západním světě uplatňuje tendence popisovat svět prostřednictvím pojmových dvojic, z nichž byla jedna část přiřazena k mužství a druhá k ženství. Dále rovina dělbí práce a rovina individuálních identit.

<ul style="list-style-type: none"> - THORNE, Barry, Cheri KRAMARAE, Nancy Henley. 1983. Language, Gender, and Society. Rowley, Mass.: Newbury House Publishers, Inc. ISBN: 9780838429372. Kniha obsahuje deset esejů na vybraná témata z oblasti studia jazyka a genderu. Hlavním přínosem tohoto sborníku je téměř dvoustředstránková anotovaná bibliografie o podobnostech a rozdílech mezi pohlavími v jazyce, řeči a neverbální komunikaci. - DALY, Mary. 1978. Gyn/ecology: The metaethics of radical feminism. Beacon. Kniha je napsána z radikálně feministické perspektivy. Analyzovaná témata zahrnují například klamy zakotvené v jazyce, patriarchální mýty a proces vývoje žen. - BONNES, Stephanie. 2013. Gender and Racial Stereotyping in Rape Coverage. Feminist Media Studies 13 (2): 208–227.10.1080/14680777.2011.623170. Kritická analýza článků o znásilnění, které vyšly v jihoafrických novinách Grocott's Mail v období od 14. října 2008 do 29. října 2009. - FERNÁNDEZ, Galarza R., Cobo BEDÍA, Esquembre M. CERDÁ. 2016. The media and the symbolic violence against women. Revista Latina de Comunicación Social, 71, pp. 818 to 832. Výzkumný článek analyzuje strukturální násilí páchané na ženách ve španělské společnosti a způsoby, jakými k němu přispívají masmédiá.
<p>Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p> <ul style="list-style-type: none"> - MARTINKOVÁ, Veronika. Konstrukce obrazu těla známých osobností ve vybraných českých online bulvárních médiích se zaměřením na body shaming. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Němcová Tejkalová, Alice. - NOVÁKOVÁ, Veronika. Teorie ambivalentního sexismu a techniky jeho zjišťování. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie. Vedoucí práce Smetáčková, Irena. - KINDLOVÁ, Šárka. Feminismus v českém mediálním diskurzu: případová studie. 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Vedoucí práce Lehečková, Eva. - PROKEŠOVÁ, Linda. Transmisogynie a sexismus ve veřejném prostoru. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií. Vedoucí práce Sokolová, Věra. - ČEPELOVÁ, Hedvika. Význam genderu v (pro) sociální teorii Pierra Bourdieu. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií. Vedoucí práce Havelková, Hana.
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p>12. září 2022 .. ..</p>

<p>TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:</p> <p>Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:</p>
<p>Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:</p>
<p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.</p> <p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p>

PhDr. Lenka Vochočová, Ph.D.

.....

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.

Tabulka 15: Kódovací kniha OA

Kódovací kniha OA					
číslo	název	popis proměnné	kód	obor hodnot	poznámka
identifikace kódované jednotky					
1.	N1	název média	1	MF DNES	
			2	Blesk	
			3	Lidové noviny	
			4	Právo	
			5	Aha!	
			6	Hospodářské noviny	
			7	idnes.cz	
			8	blesk.cz	
			9	lidovky.cz	
			10	novinky.cz	
			11	ahaonline.cz	
			12	hn.cz	
2.	N2	datum vydání	1	2020	formát dd.mm.rrrr
			2	2022	
3.	N3	druh textu	1	Článek	vztahující se ke sledovaným tématům
			2	Zpráva	vztahující se ke sledovaným tématům
			3	Rozhovor	vztahující se ke sledovaným tématům
			4	Reportáž	vztahující se ke sledovaným tématům
			5	Komentář	vztahující se ke sledovaným tématům
			6	Profil	vztahující se ke sledovaným tématům
analytické proměnné					
4.	N4	hlavní téma	1	volby	
			2	studium	
			3	odborná pozice	
			4	Kamala Harris	
			5	Amber Heard	
			6	Sexuální násilí	
klíčová slova					
5.	N5	sledovaná klíčová slova	1	voliči	klíčové slovo voliči
			2	voličky	klíčové slovo voličky
			3	voliči a voličky	klíčové slovo voliči a voličky
			4	studenti	klíčové slovo studenti
			5	studentky	klíčové slovo studentky
			6	studenti a studentky	klíčové slovo studenti a studentky
			7	studenstvo	klíčové slovo studenstvo
			8	odborníci	klíčové slovo odborníci
			9	odbornice	klíčové slovo odbornice
			10	odborníci a odbornice	klíčové slovo odborníci a odbornice
			11	Kamala Harris	klíčové slovo Kamala Harris
			12	Kamala Harrisová	klíčové slovo Kamala Harrisová
			13	Amber Heard	klíčové slovo Amber Heard
			14	Amber Heardová	klíčové slovo Amber Heardová
			15	oběť	klíčové slovo oběť
			16	přeživší	klíčové slovo přeživší

Tabulka 16: Kódovací kniha CDA

Kódovací kniha CDA					
číslo	název	popis proměnné	kód	obor hodnot	poznámka
identifikace kódované jednotky					
1.	N1	název média	1	MF DNES	
			2	Blesk	
			3	Lidové noviny	
			4	Právo	
			5	Aha!	
			6	Hospodářské noviny	
			7	idnes.cz	
			8	blesk.cz	
			9	lidovky.cz	
			10	novinky.cz	
			11	ahaonline.cz	
			12	hn.cz	
2.	N2	datum vydání	1	2020	formát dd.mm.rrrr
			2	2022	
3.	N3	druh textu	1	Článek	vztahující se ke sledovaným tématům
			2	Zpráva	vztahující se ke sledovaným tématům
			3	Rozhovor	vztahující se ke sledovaným tématům
			4	Reportáž	vztahující se ke sledovaným tématům
			5	Komentář	vztahující se ke sledovaným tématům
			6	Profil	vztahující se ke sledovaným tématům
analytické proměnné					
4.	N4	hlavní téma	1	Sexuální násilí	
			2	Bodyshaming	
			3	Ženy v politice	
klíčová slova					
5.	N5	sledovaná klíčová slova	1	agresor	klíčová slova zvrhlík; chlípník; nestyda; nemrava
			2	bodyshaming	klíčová slova dieta; diety
			3	politika – Adéla Šípová	klíčové slovo Adéla Šípová
			4	politika – okrajová	klíčová slova Lukáš Wagenknecht; Klára Kocmanová

Seznam příloh

Obrázek 1: Problematická medializace sexuálního násilí, vlastní zpracování.....	22
Graf 1: Počet článků referujících o klíčových slovech: voliči, voličky, voličky a voličky (2020).....	37
Graf 2: Počet článků referujících o klíčových slovech: voliči, voličky, voličky a voličky (2022).....	38
Graf 3: Počet článků referujících o klíčových slovech: odborníci, odbornice, odborníci a odbornice (2020).....	39
Graf 4: Počet článků referujících o klíčových slovech: odborníci, odbornice, odborníci a odbornice (2022).....	39
Graf 5: Počet článků referujících o klíčových slovech: studenti, studentky, studenti a studentky, studentstvo (2020).....	40
Graf 6: Počet článků referujících o klíčových slovech: studenti, studentky, studenti a studentky, studentstvo (2022).....	40
Graf 7: Nejčastější výskyt sledovaných klíčových slov (2020).....	41
Graf 8: Nejčastější výskyt sledovaných klíčových slov (2022).....	42
Graf 9: Počet článků referujících o klíčových slovech: Kamala Harris, Kamala Harrisová (2020).....	43
Graf 10: Počet článků referujících o klíčových slovech: Amber Heard, Amber Heardová (2022).....	44
Graf 11: Počet článků referujících o klíčových slovech: oběť, přeživší (2020).....	46
Graf 12: Počet článků referujících o klíčových slovech: oběť, přeživší (2022).....	46
Graf 13: Články o hubnutí a dietách (2020, 2022).....	53
Tabulka 1: Identifikační proměnné.....	32
Tabulka 2: Klíčová slova; označení osob.....	33
Tabulka 3: Klíčová slova; přechylování příjmení.....	33
Tabulka 4: Počty článků zahrnutých v analýze; 2020 a 2022.....	34
Tabulka 5: Celkové počty článků podle výzkumné techniky; 2020 a 2022.....	34
Tabulka 6: Shrnutí analýzy užití generického maskulina; 2020 a 2022.....	42
Tabulka 7: Shrnutí analýzy přechylování příjmení; 2020 a 2022.....	44
Tabulka 8: Dichotomie oběť–přeživší (Kelly, Burton, & Regan, 1996, str. 91).....	45
Tabulka 9: Kontext klíčových slov: zvrhlík, chlípník, nestyda, nemrava (2020, 2022; výběr).....	47
Tabulka 10: Shrnutí analýzy medializace sexuálního násilí; 2020 a 2022.....	51
Tabulka 11: Kontext dietních a hubnoucích článků (2020, 2022; výběr).....	54
Tabulka 12: Shrnutí analýzy mediálního bodyshamingu; 2020 a 2022.....	55
Tabulka 13: Výskyt sledovaných proměnných v článcích referujících o A. Šipové (2020–2022).....	57
Tabulka 14: Výskyt sledovaných proměnných v článcích referujících o L. Wagenknechtovi (2018–2020).....	57
Tabulka 15: Kódovací kniha OA.....	72
Tabulka 16: Kódovací kniha CDA.....	73

Mediální obsahy

Práce využila články z let 2020 a 2022 (v některých případech také 2018, 2019 a 2021) publikovaných v: Blesk, MF Dnes, Lidové noviny, Právo, Aha, Hospodářské noviny, blesk.cz, idnes.cz, lidovky.cz, novinky.cz, ahaonline.cz, hn.cz. Při analýze byly využity monitorovací nástroje Monitora a Newton.